IVSTI LIPSI

TRACTATVS AD *historiam Romanam cognoscendam apprimè vtiles.*

1 De Magistratibus veteris P. Romani.
2 Pecunia veterum Romanorum.
3 Nominibus Romanorum.
4 Ritu Conviviorum apud Romanos.
5 Supplicio Crucis.
6 Censura & Censu.
7 Anno, ejusque ratione & intercalatione.

LVGDVNI BATAVORVM.

EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Franciscum Raphelengium.

CIↃ. IↃ. XCII.

41-594

See Bibl. Belgica, 1521.

LECTORI
Typographus.

QPus ad te affero (Bone Lector) eâ curâ elaboratum, politum labore, vt à Musarum ore exceptum, non ab ingenio humano conceptum arbitrere. Author huic, idem qui tibi author quondam ad Constantiam. Argumentum antiquum, via planè nova. In eodem stadio sudatur, in quo & virorum præstantissimorum notata vestigia, eadem vtrobiq; meta, sed ingenia dissimilia eventu, vt sæpè dispares consequuntur. Animus author i Roma antiqua parentes suos primæq; lucis rudimenta

commonstrare, cui, si vita vires q; integræ constiterint, non est vtique dubitandum, quin Latium antiquum è Belgio efflorescat, antiqua Roma, tot abhinc seculis deformata, à Lipsianâ animâ subinde reviviscat. Vale.

IVSTI

I. LIPSI

DE MAGISTRATIBUS veteris populi Romani Tractatus.

CAPUT I.

Divisio honorum. Quid dignitas proprie. Potestas. Magistratus. Etymon nominis.

DE Magistratibus dicturus, ut id compositè & dilucidè possim, de honore & iusti discrimine, quædam libabo. *Honorem* hic *publicum* intelligo; quem jus definit, titulumque super cæteros, lege aut more concessum. Is duplex *Divinus* aut *Humanus*. *Divinus*, qui ad superum cœlestemve cultum pertinet.

Honor duplex.

A 3

pertinet: Cui pietas & religio finis: quo in genere ſacerdotes. *Humanus*, qui curam adminiſtrationemq; tangit rerum humanarum: cui ſalus & vtilitas publica finis. Quo in genere tria cenſentur: *Dignitas*, *Poteſtas*, *Magiſtratus*. *Dignitatem* appello, authoritatem in ſuadendo, conſulendo, decernendo: qualis Senatorum & Iudicum. *Poteſtatem*, jus legitimum regendi, jubendiq́ue extra vrbem & eius fines, vt ſunt Imperia & Præſidatus. *Magiſtratuum* ſimile jus, ſed in urbe ipſa. Hi limites & diviſio ex veterum mente & vſu: Etſi miſceri interdum ſcio, & omnem ferè honorem venire in nomen Magiſtratus. Ita [a] Ariſtot. largè & laxè ἀρχὴν definit. ὅσοις ἔξεστι βουλεύσασθαι ἢ κρῖναι ἢ προστάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. Id eſt, *Quibuſcunq́; conceſſum eſt conſulere, iudicare, iubere, atque iſtud maximè.* Etſi poſtrema parte iterum adſtringens. [b] & Latini etiam ſcriptores confundunt, qui Proconſules & rectores provinciarum *Magiſtratus* paſſim appellant. Nomen *Magiſtratus* [c] à *magiſtro* ductum. *Magiſter* autem qui magis cæteris potẽſt. Olim *Prætores* dicti videntur ab eo, quòd cæteris honore præirent. Ita Cõſul Prætor dictus: Et in priſca lege apud [d] Livium, *Prator Maximus clavum pangit*. Itaque non abſurdè [e] Varro, qui natum *Magiſtratui* nomen judicat, poſt Dictaturam & Magiſterium equitum. *Reliqui*, inquit, *qui minores*

Dignitas quid?

Poteſtas quid?

Magiſtratuum quid?

a 1. Polit. tit.

b L. 2. D. de in ius vocan.

Magiſtratus a Magiſtro.

c L. 17. D. de verb.

Prætor qui cæteris præſit.

d Lib. 7.

e Lib. 4. de ling. Lat.

Lib. 13. cap. 14.

res quàm hi Magistri, dicti Magistratus, vt ab albo, albatus,

CAPUT II.

De varia divisione Magistratuum.

MAGISTRATVVM autem genera & discrimina plura. Aut enim à temporibus dividuntur, ut Ordinarij, Extraordinarii. Illi dicti, qui statis temporibus & semper in Republica essent. ut, *Consules, Prætores, Ædiles, Tribuni, Quæstores.* Hi, qui nec eodem tempore, nec semper, ut *Dictatores, Censores, Interreges.* Aut à personis discriminantur, ut *Patricij, Plebei, Mixti.* E quibus primi dicti, qui solis Patriciis patent, ut *Interregnum.* Alteri, qui soli plebi, ut *Tribunatus, & Ædilitas plebis.* Postremi, qui cuique ordini; ut cæteri omnes. Aut à qualitate agnominantur, ut *Majores, Minores.* Idq; sensu duplici. Aut enim *Majores Magistratus, Minoresve* dicuntur, qui auspicia majora minoravè habent, de quibus [a] Agellius: aut quorum potestas imperiumvè malus minusve: sic Majores erant, qui lictorem viatoremq;

Magistratuum distinctio.

Tempora.

Personæ.

Qualitas.

[a] Lib. 13. cap. 14.

remq; habebant, ijq; omnes erant exceptis Aedilibus & Quæstoribus: Minores qui non habebant. Aut deniq; distinguntur ab insignibus in *Curules*, & *non Curules*: Curules, quibus jus ejus sellæ: ut, *Dictator, Consul, Censor, Praetor, Aedilis curulis*. Non curules, quibus minimè, ut cæteri omnes. ſ. l. 3. D. de insign.

CAPUT III.

De ijs qui apti ad quoscunq; Magistratus, & series temporum, qua paulatim plebi ad omnes Magistratus admissi.

Apti qui ad magistratum.

DIvisioni non ineptè jungam, de ijs qui apti ad quemque Magistratum. Aptitudo autem duplex: à gente, & ab annis. A gente olim maximè: quia solos patricios admittebant ad Magistratum. A Romulo id institutum: qui authore Dionysio, sanxit: [a] lib. 2. συνεστίας ἱερᾶσθαι καὶ ἄρχειν τῶν ἀνδρῶν, id est, Patricios sacra facere, magistratum gerere, judicia exercere. Cui tamen legi in libertate non dein locus. Nam statim anno 16. post reges exactos, violari coepta: [b] cum novus Magistratus è plebe creatus; id est, Tribuni. (Annno urb. cond. 260.) & paulatim carpsêre eam Tribuni & Plebs; donec corruit tota. Series & ordo iste. Primùm Quæstores

Olim soli patricij magistratum gerere soliti. [b] lib. 14.

è Plebe

[a] lib. 4. bel. è Plebe creati, [a] anno urb. cond. 341. Inde Tribuni militum consulari potestate, anno 310. Nec diu post Consules ipsi: anno 388. tum Aediles Curules, anno uno post (id est, [b] lib. 389.) *De quibus convenerat*, ait [b] Livius, *ut alternis annis è plebe crearentur: posteà promiscuum fuit.* Inde ad caput ipsum, Magistratum transgressi: Dictatorem è plebe crearunt, anno 368. etsi Magister equitum iam ante Plebeius factus, anno 385. Deniqúe, Censuram etiam communem fecerunt, anno 404. eodem illo primo Plebeio Censore, qui & Dictator. Postremò, ne quid intactum, aut inaccessum plebi: Prætura ijs communicata, anno 417. Ita sola Interregia potestas apud Patres mansit: umbra potius, quàm verus Magistratus.

Magistratus cum plebe communicati.

Sola interregia potestas plebi invulgata.

CAPUT IIII.

De aptitudine ab annis: & quando Annalis Lex lata.

[c] lib. 11. ann. AT aptitudo altera, ab annis: quam utilitèr inducere, etsi tardè; *Nam apud Majores*, inquit Tacitus, *virtutis id præmium fuerat, cunctisq; civium, si fiderent bonis artibus, licitum petere Magistratus: ac ne ætati quidem distinguebatur, quin prima statim inventa Consulatus ac Dictaturas inirent.* Sed mutatum

tum id anno urb.cond.873: cum reipsa docti, viderunt modum aliquem & limitem constituendum ambitioni & calori iuvenili. [b] *Itaq; tum primùm rogatio lata est à L. Iulio, Tribuno plebis, quot annos nati, quemque Magistratum peterent, caperentq; : inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur.* Dixi à L. Iulio: & ita libri: at Iulios etiam plebeios fuisse scimus, [c] Antonio Augustino docente. Tamen alij, *Villium* hîc in Livio malunt: itemque in [d] Cicerone. Sed hoc leve: magis nos torquet de tempore natæ legis, quod Livius hîc tam diserte scripsit, inquiens, *Tum primùm*: Quod tamen [e] idem ille everſum it, ubi de Scipione *Africano*, (multis ante legem Iuliam annis) scribit: *Huic Adulitatem petenti, cum obsisterent Tribuni, negantes rationem eius habendam, cui nondum ad petendum legitima ætas esset. Aut, eccè legitimam ætatem ei non fuisse.* Quid ergo clarius, quàm etiam tunc de ætate latam? Et profectò aut per errorem confusionemq; nominis aut hominis scripsit Livius, Scipioni Africano tribuens, quod Aemiliano posteà euenerit: (de quo [f] Appianum vide, & [g] Valer. Max.) aut fateamur, necessum est, parùm cautè scriptum in loco altero, latam à Iulio primùm. Et fortassè per partes, jam ante de quibusdam Magistratibus ferri cœptum, quæ omnia lex Iulia junctim complexa, cæteras

[b] Vide Livij hunc lib. 10.

[c] In lib. de famil. R.

[d] Lib. 2. de Orat.

[e] lib. 25.

[f] In Lib. de Reg.

[g] lib. 2.

velut

Leo Ambitio lata anno V.C. 573. a L. Tull. 2.

velut abolevit. Iuvat aliquid [b] Cicero, quiſ- Leges Annales
ges Annales multitudinis numero appellat. multitudinis
Legibus Annalibus, inquit, *cum grandiorem ætatem ad Conſulatum conſtituebant, temeritatem adoleſcentiæ verebantur.* [i] Et Ovid. [b] In Lælio.

—— finitaq; certis
Legibus eſt ætas, unde petatur honor.

Hæc lex alio nomine Annaria dicta. Feſtus in ea voce: Et [l] Lampridius. *Gratiâ Annariæ legis impetratâ Conſul eſt factus.* Dicta etiam ſatis novè Comitialis; à [m] Latino Pacato: ſcilicet, quia modum frenumque Comitiis daret. [i] Ovid. Faſt. 3. [l] In Commod. Ratione Leg. de Annalis, Annaria, Comitialis. [m] In Panegyr. Theodoſ.

CAPUT V.

Magis diſtincte de ea lege. Et qui anni cuiq; Magiſtratus legitimi fuere.

SEd quia ætas propriè definita hac lege cuique Magiſtratui fuerit, iure quæram: nec facilè inveniam. Tenebroſus enim locus: & in quo cum nihil, aut parùm expreſſi ſit, luſtramus eum per incipites coniecturas. Atque vt à Quæſtura ordiar: adeò de ætate eius nihil certum, ut ſint viri magni, qui eam prorſus tollant. Duxillis [a] Paulus Manutius, qui negat Quæſturæ, Tribunatui, Ædilitati plebis, definitam

definitam ullam ætatem: legemq; Annalem tantùm ſpectaſſe Curules Magiſtratus. Parùm verè. Quæſturæ enim clariſſimè certum annum [b] Quintil. attribuit. *Calvus, Cæſar, Pollio, multò ante Quæſtoriam ætatem grauiſſima iudicia ſuſceperunt.* [c] Spartianus. *Quæſtor ante annum, quem legitima ætas ſinebat, deſignatus eſt.* [d] Tacitus: *ut quinquennio maturius, quàm per leges, Quæſturam peteret.* [e] Suetonius item & [f] Plutarchus. Quem annum Nicolaus Gruchius 27 fuiſſe vult: ego, ut arbitror firmius, vigeſimum quintum annum. Argumento, primùm à ratione, quia tùc compleri virilem vigorem conſtat, vt ait [g] Vlpianus. Ideoque jure apti cenſentur ad res publicas & privatas. Ab authoritate, quia [h] Dio Caſſius Senatoriam ætatem vigeſimo quinto anno definit. At Quæſtura primus gradus in Senatu. Adde L. 2. de minoribus: quæ ſubtiliùs conſiderata, adſtruit hoc ævum. Deniq; argumento etiam ab exemplis: quoniam reperio Tib. Gracchum intra trigeſimum annum extinctum: & eundem tamen Quæſtorem fuiſſe, C. Mancino Conſule, circiter quadriennium ante mortem: geſſerit ergo Quæſturam neceſſum eſt anno 26. Lego & Tib. Cæſarem Quæſtorem deſignatum [i] 19. ætatis anno: [k] at creatus eſt quinquennio maturiùs quàm per leges: Ergo fas petere Quæſturam 24 anno, & gerere 25. Sed nodus

[a] Quæſtor creabatur ante 25 ætatis annum cùm quem fieri allegeret.

[b] Lib. 12. cap. 6.
[c] In lulio.
[d] Lib. 3. Annal.
[e] In Caſ. cap. 1. & in Cæſ. Vit.
[f] In Cæſ. Vit.
[g] L. 1. D. de minor.
[h] Lib. 55.
[i] Velleius lib. 2. & Tacitus lib. 3. & 4.
[k] In laudatione Theodoſ.

lib. 6. hist. nodus hic aliquis in [1]Polybij loco: negantis ullum urbanum Magistratum capi fas fuisse, nisi ab eo qui 10 annis militasset. [m] Militare autem Romani decimo septimo demùm anno incipiebant: non ergò priùs pertingere poterant ad Quæsturam. Duplicitèr solvo. Primò vix credibile esse aio, ratam & firmam in Repub. fuisse Polybianam legem eam sive morem. Quis enim præterea meminit? Et tamen vt fuerit, capiendam non de militia coacta, & ex delectu, sed de voluntaria. Nam quod Gracchus decimum septimum annum militiæ definiit: id ab ea mente est, ut invitus nemo legi in militem debuerit, ante id tempus: sed nihil tamen impedit, nobiles & eos qui alebantur in spem honorum, militiæ & castris jam antè interfuisse: qui morem hunc habuerunt, ut statim à toga pura militiam auspicarentur, idque in contubernio & velut custodia viri alicuius illustris. [o] Velleius de Pompeio id tradidit. [p] Livius & [q] Valerius de Scipione Africano: & passim exempla. De Quæstura non ultrà eruo. De Tribunatu & & Aedilitate videamus. Quorum annos frustrà item incertos volunt. Quæ enim ratio est, ut Quæsturæ, quæ minor Magistratus, sua ætas fuerit: nulla maioribus istis? imò fuit: & de Aedilitate, clarè [r] Latinus Pacatus. *Annorum*, inquit, *ita cura fuit majoribus, ut non solùm in amplissimis Magistratibus adipiscendis,*

m Plutarch. in Gracch.

o lib. 9.
p lib. 22.
q lib. 5. cap. 4.

r In Panegyrico Theodos.

dù, sed in Prætoris quoq́, aut Ædilitatibus capessendis etas sit spectata petitorum. Nec quis quam tantum valuerit nobilitate vel gratiâ, qui annos Consulari lege præscriptos, festinatis honoribus occuparit. Et quanquam firmi admodùm aut fixi nihil reperi: tamen attribuam fidenter Tribunatui sive Aedilitati annum 27 aut 28. Certè quidem ante trigesimum annum includam, quia is Prætoræ fuit, ut dicam. Atque hoc de utráque Aedilitate censeo: etsi in Curuli valdè à nobis dissentiant viri docti. Annum enim 26 illa definiunt, quod miremur. Cur enim probabile, tantum ocioſi intervalli fuisse inter Quæſturam & Aedilitatem? Ciceronis locus, qui eos in omni hac re extra viam ejicit, non me movet. Nam cùm pro lege Manilia ſcribit: *quid tam ſingulare, quàm ut Senatus conſulto legibus ſolutus, conſul ante fieret, quàm ullum alium Magiſtratum per leges capere licuiſſet?* non ego ſanè ad ætatem retulerim, ſed ad ordinem & modum. Si enim de ætate: & hoc Cicero vult, eo anno factum Pompeium Conſulem, quo per leges Annales nullum Magiſtratum capere ei fas: ſequitur ut ante 34 annum (nam eo anno factus Pompeius Conſul, ex Appiano) locus etiam non fuerit Quæſturæ aut Tribunatui: quod vanum. Sed intelligit, inquiunt, Curulem Magiſtratum. quis dicit? nec adhærebo ego tam infirmæ conjecturæ.

Annum 27 vel 28 Aedilitati aptat ut & Tribunatui.

ſturæ. Verius omninò eſt, mentem Tullii hanc eſſe, Pompeium factum Conſulem, cùm nec illum, nec alium Magiſtratum capere poſſet. Vel quia non legitimè progreſſus, vel potiùs, quia eques adhuc Romanus & nondum Quæſtor. Lex autem Cornelia tranſire ad ullum Magiſtratum clarè vetuit, Quæſturâ nondum geſtâ. Minùs verò me turbat, quòd exempla adferunt eorum, qui geſſerint Aedilitatem poſt trigeſimum annum. Ridiculum. Scimus enim legem nullam Annalem vetuiſſe, ne quis poſt legitimum annum peteret, gereret: ſed ne ante eum. Itaq; Conſules etiam & Prætores multi facti anno 50, & poſt illum. Deniq; (ea veriſſima ratio) pauci feſtinabant ad hos minores Magiſtratus: quia celeritatis ejus modicus fructus, & grande nihilominùs ſpacium intererat ad Conſulatum, i. honorum metam. Prætura nunc ſequitur: cui annum tribuunt 39 petendæ, 40 gerendæ: haud alio argumento freti, quàm illo de biennii intervallo. Itaque jure ambigo: nam Dio Caſſius diſertè annum 30 Prætura dat. ταμιεύσαντες, inquit, καὶ ἀγορανομήσαντες ἢ δημαρχήσαντες στρατηγήσουσι τριακοντέτεις i. Quæſtura functi & Aedilitate, ſive Tribunatu Prætura accipiant tricenarii. Sed excuſabunt, quòd id ſub principibus: quos legem Annalem laxaſſe non nego. Sed quid tamen de M. Bruti facto dicent, quem Prætorem reperio anno ætatis 35? nam vixit in univerſum,

Aſcon. in Cic. Lex Cornelia.

in universum, ut [u] Velleius tradit, annos 37. atque biennio ante mortem, Præturam eum egisse cum Cassio satis constat: & nisi Bruti ingenium me fallit, iuxta leges. Itaque ad hunc annum Præturæ finiendum labar non invitus. Consulatus reliquus est: cuius ætas extra omnem litem, [x] Cicero clarè nimis firmat. *Quid Alexander Macedo, qui cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, 33 annorum mortem obiit? quæ ætas nostris legibus 30 annis minor quàm Consularis.* Fingitur Consularis annus 43. si arctè verba Ciceronis capis; sive 42. si benignè, & magis ex vero. Satis enim fuit attigisse 42 annum: uti docent exempla crebra. Gravis ergò ista ætas, quippe in Imperio & Magistratu gravissimo: quam tamen adeò, mutato Reipublicæ statu, Principes neglexêre, ut Dolobellam Cæsar Consulem crearit annos natum 25: & posteà etiam aliquot vicenarii facti. ex [z] L. unica. & [z] L. 26. Qua licentia in omni alio Magistratu, Principes pro arbitrio usos moneo semel. De ordinariis Magistratibus dixi: Extraordinarii supersunt, qui tamen nescio an lege comprehensi. Etsi de Dictatore & Censore non difficile indicium est, quia creati plerumq; è Consularibus, more tamen quodam potiùs, quàm lege. Sed & Interrex plerumque ex honoratissimis Senatus,

[u] Lib. 2.

[x] Philip. 5.

Annus emplaris 42.

Lex Annia Principibus neglecta.

[z] D. de decurionibus. [z] D. de muneribus & honoribus.

CAPUT

CAPUT VI.

Annalem legem etiam in provincijs aliquam fuisse. Item Romæ in Senatu & Equite. Et aliæ quædam leges quæ huc referuntur.

HAEC utilis illa & salutaris lex Annaria, cui locus etiam in municipiis & Coloniis, etsi annorum aliqua diversitate, quam in parte haurire est ex [a] Plinio. Sed & ætas Romæ, in Senatu ipso spectata: etiam sub principibus, ideòq; Senatoria ætas [b] Tacitonō minata. *Annius Vivianus*, inquit, *gener Corbulonis, nondū Senatoria ætate.* Imò & in equite; definitúque [c] Dio utramq. *Allegere*, inquit, *oportet in equestrem ordinem annos natos 18. in Senatum annos natos 25.* Quod videntur & Græcis Romani sumpsisse: [d] cùm & apud Athenienses ἡλικία τοκλύτων fuerit: & apud Spartanos lege Lycurgi in Senatum nulli aditus, nisi sexagenario. Addo brevitèr & attexo leges. Annali huic non dissimiles, qui de ordine Magistratuum cavebant; aut intervallo, vt fuit lex Cornelia: quæ vetuit Prætura adipisci ante Quæsturam, & Consulatum ante Prætura. [e] Appianus. Quod ipsum tamen in more etiam antiquo fuisse [f] Livius ostendit, ubi de Consulatu Flaminii. *Item* lex de intervallo prisca: quæ vetuit eundem Magistratum iterare, nisi decennio inter-

[a] lib. 33. Epist.
[b] lib. 15. Annal.
[c] lib. 52.
Annis in equites 18. in Senatum 25.
[d] Demosthenes contra Aristocr.
[e] lib. 1. Civil.
Annalis huic affines: Cornelia, Prisca de intervallo.
[f] lib. 31.

jecto. [a] Livius. Quæ cum negligeretur, relata est à Sylla Dictatore, vt commemorat idem Appianus. Sed sic quoq; posteà sæpiùs spreta: cùm mos invaluisset, vt homines gratiosi legibus per Senatum aut populum solverentur.

[a] Lib. 7. Sub fine.

CAPVT. VII.

De Consulibus. Nomina eorum. Institutio. Potestas & munia.

SED universè de Magistratibus satis dixi: quoniam quæ ad comitia & renunciationem spectant, aliis scripta: nunc distinctè explicabo singulos, initio ab eo Magistratu facto, qui initium cæteris. Quem triplici nomine appellarunt: Prætorem, Iudicem, Consulem. [a] Cicero benè recensuit. Ibiq; præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellantur. Benè, inquam, & ordine. Nam primò Prætores dicti: quod nomen etsi commune omnibus imperiis, tamen velut per excellentiam adhæsit istis. [b] Festus,--- *Initio Prætores erant, qui nunc Consules.* [c] Iustinianus.--- *Est enim*, inquit, *Prætoris nomen Romani Imperij proprium, & ante ipsos etiam Consules, in vetere atque præclara Reipublicæ constitutione usurpatum.* In 12 tabulis exemplũ ejus vocis reperio, cùm jubẽt, (apud Plinium) Impubẽ Prætoris arbitratu verberare, id est, Consulis; quoniam tunc certè creatus nondum

Vnus triumque dictus: Prætor, Iudex, Consul.

[a] 3. De Leg.

[b] In voce Prætores.

[c] N. C. 24. & 25.

[a] Lib. 2. cap. 4.

nondum Prætor. Itaque [d] Livius anno ipso post 12 tabulas scriptas, *His temporibus*, inquit, *nondum Consulem judicem, sed Prætorem appellari mos fuit*. Nec falsum, à Zonara traditum, Prætoris nomen mansisse usque ad Decemviros, ijsq; exactis, Consulis nomen demùm irrepsisse. Etsi mallem dixisset judicis: quod ex Livio antiquius sanè est illo consulari. Dicti autem judices, à præcipuo videlicet munere: quia ut olim judicia omnia in manu regum, sic postea Consulum fuere, donec translata ea in parte ad Prætores. Exemplum hujus appellationis in priscis commentarijs est ad [e] Varronem, — *Omnes Quirites visite huc ad judices*. Idque nomen antiquatum & abolitum demùm crediderim post Prætores: id est, proprios judices creatos: & tunc invaluisse nomen Consulis, de cujus etymo varia opinio, nec inscita. Sunt enim qui à [f] fine derivent: quia ejus est consulere & providere civibus. Sunt qui ab officio: quia consulit, id est, rogat Senatum. Sunt qui à judicando interpretentur: quod in solo tamen [h] Quintiliano mihi lectum. *Sitne Consul*, inquit, *a consulendo an judicando? nam & consulere veteres vocavere: unde remanet illud, rogat BONI CONSULAS, id est, judices.* E quo triplici etymo, primum popularius; tertium subtilius; medium verius sententiam, quia adeò proprium Consulis interrogare & refer-

[d] Lib. 3.
[e] De lingua lat.
[f] Festus fus. cap. 5. lib. 2. D. de orig. jur.
[h] Lib. 1. cap. 6.
consul a consulendo.

re ad Senatum, ut[1] Livius scripserit partes ejus magis exquirendæ, quàm dandæ sententiæ esse. Imò observo consulendi verbum hac notione proprium & solenne curiæ fuisse.[1] Spartianus me docuit in 30 tyrannis.—*Tunc Aurelius Fuscus*, inquit, *Consularis prima sententia ait Consuli, consulem cum, consultus esset, divinos, inquit, honores Pisoni decerno.* Sed de nominibus abundè: institutionem videamus, quæ non obscura. Instituti enim statim post reges exactos, Anno u.c.244. Causa creandi, utilitas, sive potius necessitas, quoniam cum sine rege & capite essent, fluctuanti illi corpori opus fuit, qui dirigeret & gubernaret. Sed duo ideò ut novam libertatem non committerent periculosè uni; *& diviso imperio, si alter malus esse voluisset*, ut inquit Eutropius, *alter eum, (habens potestatē similē) coërceret.* Qua causa, tempus etiam imperii breve datum, & annum tantum: *nè diuturnitate in solescerent, & civiles semper essent* (ait idem Eutropius) *qui se post annum scirent futuros esse privatos.*[n] Florus elegantèr & acutè utramq; causam complectitur. *—Ex perpetuo imperio*, inquit, *annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur.* Loco igitur Regum creati, & quidem cum pleno eorum jure. Itaq; regium imperium id[o] Cicero non injustè appellat: regiam potestatem Livius: fastigium dignitatum[p] Cassiodorus. Et[q] Ovidius.

Consules instituti anno V. C. 244.

Consules duo creati

Cur Annui

Consularis potestas regia & fastigium.

[1] Lib. 2.

[1] In Vita.

[n] Lib. 1.

[n] L. 1. c. 9.

[o] L. 1. de leg. & in orat. ad Q. fr.

[p] L. 1. Variarum Epist. 1. & 7. de Reg. Magist.

[q] Fast. lib. 3.

---*nullum*

——— nullum Martia ſummum
Altius imperium Conſule Roma videt.

Qua de cauſa Græci, Conſules non tàm προβούλους aut συμβούλους verterunt, vim verbi intuentes: ſed potius ὑπάτους, quaſi dicas ſummos, vim intuentes Imperii & poteſtatis: quoniam quod *præcellens & ſummum eſt, priſci Graci vocabant* ὕπατον, inquit [e] Dionyſius. Et ſanè vis omnis & liberrimum imperium initiò apud illos: Pacem bellumque facere, fœdera ferire, coërcere, animadvertere, jus vitæ neciſque in cives habere. Donec paulatim imminuta iſta: & redacta ad eum modum, qui gravis libertati non eſſet. Imminuta autem præcipuè duplici via, provocationis & interceſſionis. Provocatio ſtatim poſt reges nata [f] ex Lege Valeria: qui animadverſionē in cives abſtulit, & non obſcurè imperium conſulare diſſolvit. Non enim ultrà vitæ & necis poteſtas penes eos: cùm provocare ad populum, ut majorem judicem, liceret. At interceſſio, quæ nata cum Tribunis, arbitrium pacis, belli, & graviorum rerum conſulibus eripuit: quoniam intercedere, atq; impedire omnes Conſulares actiones Tribuni poterant, velut populi voce. Cujus ſanè populi vis & dignitas magis magiſq; crevit (utiq; poſt Hortenſiam legem) & imperium ſibi ſumpſit, ſuper omnes Magiſtratus. Soluta igitur Conſulum poteſtas, non tamen fracta

Conſulum poteſtas ſummo.

Diminuta imminuta ſuper Regium dominatum. Provocationis. Interceſſionis.

quam diu Reſpub. ſtetit. Multa enim eorum & ampla adhuc munia : quæ ſtrictim & velut per indicem recenſebo. Primò, caput Reip. Conſules habentur : omneſq; Magiſtratus ſubjecti ijs & obnoxii, præter Tribunos. Itaq; intercedere etiam omnium actionibus poſſunt. [f] Secundò, militiæ jus ſummum habent; civibus & ſocijs imperant : Tribunos militum, Centuriones, Præfectos conſtituunt. [g] Tertiò, imperium in provincias habent, evocare ſubditos poſſunt, coërcere, punire. Quartò, jus vocandi populi habent, cum eo agendi, leges ferendi: ijſq; nomen à ſe dandi. [h] Quintò, literas omnes à Præſidibus provinciarum, à populis & urbibus accipiunt: legatos audiunt : & quicquid per Senatum populumq; conficiendum eſt, manu horum & miniſterio conficitur. Sextò, ut Senatus res omnes pace belloq; tractabat, regebat : ſic ipſi quodammodò Senatum, quem convocabant, dimittebant : ſententias rogabant, numerabant, dividebant : & ad ſummam, in vniverſa hac navi, velut arbitri quidam & gubernatores erant. Atq; hæc liberâ Rep. fuêre : at oppreſſâ eâ, iterum imminuta Conſulum poteſtas. Princeps enim, ut omniũ Magiſtratuum jura ad ſe traxit: ità præcipuè Conſulum & Tribunorum . Itaque ex his omnibus quæ dixi, pauca ijs manſere : nec alia fere munia reperio ſub principibus quàm iſta. Vt Senatum

Munia Conſulum quæ ſint exporrecta

f Cic. 3. leg. Et Polyb. lib. 6.

g Cic. in Verr. Et Polyb. lib. 6.

h Dion. lib. 52. Cæſar. 1. civil. Polyb. lib. 6.

tum vocarent & consulerent: ut jus dicerent? tutores darent: manumitterent: vectigalia locarent: quod olim munus Censorium: ludos & præsertim Circenses ederent: annis nomen darent. Quæ omnia, vt brevis sim, testimonijs non dilato, quæ tamen in historijs ac legum libris sparsa. Vide pleraq; ex iis, si lubet, apud Cassiodorum.

Consulari imperio fasces a Principibus.

a Spartian. in vita Antonini. b Cassiod. lib. 6. vnlt. 1. & Et Claudian. in Eutrop. lib. 1. c Ovid. 4. Trist. eleg. 3. & 9. d Arrian. lib. 4. e Lucan. lib. 1. f Ibid. epil. 1.

CAPUT VIII.

De insignibus Consulum.

AD insignia venio, sive ad ornamēta quædam externa, quæ adjuncta Consulibus, alijsq; Magistratibus ad augendum splendorem. Eorum omnium originem ab Etruscis esse, a Livius & b Symmachus voluerunt: itemque c Florus, qui distinctè etiam recenset. *A Tuscis*, inquit, *fasces, trabes, curules, annuli, Phaleræ, Paludamenta, prætexta: inde qui aurato curru quatuor equis triumphatur: togæ pictæ, tunicæq; palmatæ, omnia denique decora & insignia, quibus imperij dignitas eminet.* Hæc in Consulibus paulò diversa fuisse repetio, veteri Rep. & nova. Veteri Rep. hæc in usu. Fasces 12 cum lictoribus: d sella curulis, e prætexta toga, eaq; domi sumpta primo magistratus die ante Deos penates. Scipio eburneus in manu, sive sceptrum; de quo scipione minus quidem vulgata res est: magnis tamen authoribus mihi certa. f Dionysius Tarquinio regi sceptrum

Insignia magistratuum ab Hetruscis.

a Lib. 1. b Lib. 3. epist. 11. c Lib. 1. cap. 5.

Veteris Consulum insignia.

d Liv. lib. 22. in fine. e Lib. 3.

trum eburneum attribuit: idque manſiſſe ſuccessoribus ejus tradit & Conſulibus ipſis. [f] Livius. *Gallum quendam ſcipione eburneo percuſſum à M. Papyrio* ſcripſit: conſulare hoc ſceptrum intelligens. [g] Valerius de priſcis conſulibus: *Nec fuit iis rubori, ſcipione eburneo depoſito, agreſtem ſtivam aratri repetere.* In Valeriana epiſtola apud [h] Vopiſcum: *Nam te Conſulem hodie deſigno, ſcripturus ad Senatum, ut tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces.* Hæc enim Imperator non ſolet dare, ſed à Senatu quando ſit Conſul, accipere. [i] Caſſiodorus in formula Conſulatus: *Valida manu Victoriani ſcipione nobilitas.* In Gloſſis priſcis: *ſcipiones virgæ Conſulum.* Et [k] Eunodius, ſcipiones pro ipſo Conſulatu poſuit. *Serranum ſcipionibus aratra peperperunt.* Nec [l] Iuvenalem alitèr quàm de hoc ſcipione ceperim.

Da nunc & volucrem ſceptro qui ſurgit eburno.

Præcipitque nobis Aquilæ figuram fuiſſe in ſummo ejus ſceptro. Niſi tamen magis placet ad ſcipionem triumphalem id referri, quem planè ea forma [m] Iſidorus deſcribit, & eundem in triumpho [n] Appianus etiam agnoſcit. Atque hæc ferè inſignia olim. Poſterior ætas ſub principibus quædam addidit, quædam immutavit, & id ferè in ſuperbiam, ut ſolet, ac pompam. Non contenti enim ſimplici

Inſignia quæ poſtea ceſſerunt ſub Principibus.

f lib. 4.
g lib. 3.
h In vita Aureliani.
i Lib. 6.
k lib. 2. ep. 1. in panegyrico.
l Sat. 10.
m lib. 19. c. 31. lib. de bellis Punicis.
n lib. 8.

simplici Prætexta, ejus loco togam pictam induxêre: quæ antea triumphantium propria tantùm. [p] Lampridius. *Prætextam & pictam togam nunquàm nisi Consul accepit: & eam quidem, quam de Iovis templo sumptam alij accipiebant.* Vbi notari illum ritum seriò velim, accipiendæ Consularis ejus togæ è Capitolino templo, quem eundem ingerit oportunè in eadem ista re [q] Capitolinus, *Palmatam tunicam*, inquit, *& togam pictam, primus Romanorum privatus suam propriam habuit: cùm antea Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio.* Hæc est illa toga picta, quam Palmatam alio nomine dixere: tribuitque eam Consulibus. [r] Cassiodorus. *Pinge*, inquit, *vastos humeros vario colore palmata.* Et Ennodius. Etsi de toga non exprimunt clarè. Itaque suspicari possis ex superioribus Capitolini verbis de tunica tantùm: falsò tamen ex Martiale, qui togam in hac re nominat disertè.

Palmatæq; ducem sedcitò redde togæ, id est, Consulatui. Et Ausonio, qui in Panegyrico. Gratiani tria hæc, *pictam, palmatam, trabeam*, apertè confudit, & solere id suo ævo ostendit. Nam & *trabeam* reperies velut propriam Consulum vestem: & cave pro *tunica* accipias, vt prisci: sed pro hac ipsa toga picta. Causa cur utrunque hoc nomen ei dederint: quia auro purpuraque intexta

intexta ea fuerit, ad formam trabium, sive palmarium ramorum. De trabea autem consulari [a] Symmachus. *Litera* (inquit) *quæ te annalem trabeam meruisse loquerentur, &c.* Et [b] Claudianus. [a] Lib. 9. epist. 107. [b] in Eutr.

Annus qui trabeas, hic dedit exilium.

Atque idem Poëta aliàs sæpè. Etiam [c] Imperator. Iam in fascibus etiam ipsis aliquid mutarunt. Laurum enim iis perpetuam addiderunt, quæ olim solet tantùm in triumphis. Colligo ex Martiale lib. 10. Epigram. 9. [c] l. 1. C. de Cons.

Cum tu lauriferis annum qui fascibus intras.

Et [d] lib. 12. ostendit etiam laurum ædibus Consulum solere addi. Sed & [e] Cassiodorus laurum Consulibus disertè tribuit. Nec laurus solùm, sed secures etiam iterùm relatas in fasces, quas [f] Valerius ademerat, non oscitans lector observet ex [g] Cassiodoro. *Hinc est*, inquit, *quòd etiam fastes atq; secures tantæ potestati præceptæ sunt illigari.* Et ex [h] Claudiano aliquot locis. Nec ideò quia potentia aut imperium iis creverat (contra est) sed quia fastus & superbia externa, quæ ipsa etiam calceos auratos Consulibus induit, (quod scriptum à solo, quod sciam, [i] Cassiodoro.) Satis tamen clarè. *Lares*, inquit, *proprios calceis auratis ingredere.* Quod genus calceorum in usu Romanis fuisse Epictetus me docuit in [k] Enchiridio. [d] Epig. 3. [e] Lib. 1. Var. ep. 1. [f] Vide Lipsi. cap. 13. [g] Lib. 6. [h] Lib. 1. in Eutrop. Et in 4. Cons. Honor. [i] Lib. 6. in Var. Cass. [k] Cap. 51.

CAPVT

CAPUT IX.

Ritus aliquot consulares.

NOmen, vim, & insignia Consulum satis expressi: addam ritus aliquot priscos, & non obvios, qui valdè ad scriptorum veterum lucem: eos certo ordine vix dedero, sed ut venient sub stylum. Primùm noto, vario die initium consulatus olim fuisse: quod ex Livii multis locis clarum. Donec anno demùm 598, inire & ipsi & alii Magistratus cœpere Cal. Ian. hoc traditum in Epitome Liviana 47: etsi mutilè ac corruptè. Primus autem hic dies Consulibus valdè honoratus. Domum enim eorum populus & Senatus conveniebat, eosque salutabat, deducebat. [a] Claudian. de Cons. Eutropio.

Consulatus inceptus olim Cal. Ian. qui Dies Auspicatissimus habitus.

[a] lib. 2.

--- --- --- vulgata petebat
Aula salutatum studijs; --- --- ---

De comitatu Senatus & populi, [b] Ovidius.

[b] 4 Pont. eleg. 9.

Dumq; latus sancti cinget tibi turba Senatus,
Consulis ante pedes ire juberer eques.

Et [c] Claud. *Candida pollutos comitatur curia fasces.*

[c] lib. 1.

Hæc officia Consulum [d] Spartianus notat. *Romæ*, inquit, *Prætorũ & Consulum officia frequentavit.* Et [e] Sueton. *Relicto*, inquit, *novorum consulum officio.* [f] Symmachus id appellat

[d] in Hadriano.

[e] in Iulio, cap. 15. lib. 1. Epist.

lat auſpiciis intereſſe, ut, *Fortunati*, inquit, *ſellam tuam lato agmine proſequuntur, auſpiciis tuis quivis fatis integer amicus interſit.* [g] *Et. Apud egregium virum Conſulem fave abſentiæ meæ, cujus honore gloriari noſtrum eſt, auſpiciis intereſſe fœlicium.* Et appellat ideò, quia primo illo die munia omnia conſulatus ſui delibabant, velut auſpicii cauſa. Ideo & auſpicialis hic dies appellatus, de quo ſcripſi ad lib. 4. Annal. Taciti. Initium autem faciebant à religione, & deducebantur ſolenni iſto officio in Capitolium primò: ut vota ſcilicet concíperent, & ſingulos boves Iovi illic immolarent. [h] Ovid de Græcino Conſule.

[g] Lib. 3. Epiſt. 21.

[h] Lib. 4. de Ponto Epiſt. 2.

At cùm Tarpeias eſſet deductus in arces,
Dum caderet juſſu victima ſacra tuo.

Et [i] Lampridius. *Deinde in Capitolium ad vota concipienda & perficienda ſolennia ire noluit: omnia per Prætorem urbanum, quaſi Conſules illic non eſſent, facta ſunt.* Et [i] Livius clarè. *Conſulibus*, inquit, *quo die Magiſtratum inierunt, immolantibus Iovi ſingulis bubus, vt ſolent.* Spectatque ad hoc Conſulare ſacrum, quod [m] Suetonius in Auguſto ſcribit. Et [n] Plinius. Adde iterum [o] Ovidium. A Capitolio autem in Senatum deducebantur, gratiaſq; illic Principi agebant: juſſi, ut Plinius inquit, Senatuſconſulto. Atque eodem iſto die munera Conſularia amicis mittebant: quorum

[i] Ex Ms. ogdo.

[i] Lib. 41.

[m] Cap. 35.

[n] Lib. 11. Ep. 27.

[o] Lib. 4. de Ponto Epiſt. 2.

mentio [p] Symmacho. *Grata mihi*, inquit, *fuere, amplissimi Consulatus tui munera.* Vocatque [q] hæc *sportulam Consularem* idem [r] scriptor. Sed & in populum pecuniam spargebant, cujus effusionis [s] Cassiodorus meminit, lib. 2. & [t] lib. 6. Eique sparsioni centena pondo auri attributa fuisse docet Lex 2. C. de Consulib. ubi tamen vilitas hæc spargendi ab Imperatoribus tollitur, & summa ea ad aquæ ductus reparandos transfertur. Primis etiam his diebus in leges jurabant, sicut & reliqui omnes Magistratus: nec fas cuiquam ultra 5 dies gerere, nisi qui publicè id juramentum præstitisset. [u] Livius. *C. Valerius Flaccus*, inquit, *quia Flamen Dialis erat, jurare in leges non poterat: Magistratum autem plus 5 dies, nisi qui in leges jurasset, non licebat gerere.* Etsi [w] Plinius id juramentum bis præstari solitum videatur innuere: semel cum designati Consules essent, idque in manum Consulis renunciantis; iterum in rostris, populo toto audiente, & formula etiam ipsa jurandi expressa ab eo in parte. Quem totum locum in medio Panegyrico ejus omninò vide. Atque simile juramentum iterum præstabat Consulatu jam gesto. Jurabant, inquam, nihil in eo scienter se fecisse contra leges. Plinius. *Itaq; & abiturus Consulatu*, inquit, *jurasti te nihil contra leges fecisse.* [x] Dio Cassius. *Augustus*, inquit, *defunctus Consulatu,*

[p] lib. 2. epist. 61.
[q] lib. 2. epist. 98.
[r] lib. 2. epist. 2.
[s] lib. 6. epist. 2.
[u] lib. 31.
[w] in Pa. neg.
[x] lib. 53.

Consulatu, juramentum patrio more perstitit. [a] Idem de Claudio. *Consulatu abiens*, inquit, *idem, ut alij, juramentum perstitit, solutus id omnibus Consulatibus suis facere.* Atque de hoc ultimo juramento [b] Cicero capiendus. [c] Et Plutarchus. Et [d] Dio Cassius. Atque hæc penè primis diebus in usu, quibus addo ritum, advim, & potestatem Consulum spectantem: qui interdum, poscente salute publica, ita aucta est, ut par absolutæ & regiæ potentiæ esset. Modus augendi per Senatusconsultum: [e] quo Respub. Consulibus permitti diceba-tur, [f] commendari, [g] defendenda dari. Quod tamen interponi non temerè solet, nisi in atroci negotio ut [h] Salust. ait: in ultima necessitate, ut [i] Livius: in ipso urbis incendio, & desperatione omnium salutis, ut [k] Cæsar. Formula Senatusconsulti brevis & solennis hæc, VIDERENT CONSVLES NE QVID RESP. DETRIMENTI ACCIPERET. Quo uno versiculo satis armatos eos semper fuisse, etiam nullis armis datis [l] Cicero scripsit. Vis enim eorum verborum hæc: ut [m] imperium summum merumque Consulibus esset, exercitum parare possent, bellum gerere, coërcere omnibus modis socios atque cives: & uno verbo, restituebatur iis hoc decreto jus regium vetus, per provocationem aliasq; leges ademptum. Antiquum autem valdè hunc morem esse & cum prima Rep. natum, docet

Livius

[a] Lib. 3. [b] Lib. 2. epist. 1. Et in L. Pison. & in Cic. [c] Lib. 3. [d] Cap. 23. [e] Cic. 1. Catil. [f] Cic. de act. spec. resp. & Phil. 5. [g] Cic. Phil. 8. & 11. pro. [h] in Catil. [i] Lib. 3. [k] Lib. 4. bel. civil. [l] Lib. 4. [m] Lib. 51. [n] Pro Mil. [o] Salust. in Catil. [p] Lib. 4. c. 3. [q] Lib. 2. c. 15. [r] Dionys. l. 5. initio. [s] Cap. 20. [t] Lib. 3.

[a] Livius, qui ejus, ut jam recepti meminit: so-
letque interponi in domestico plerumque
motu, in Tribunitiis seditionibus, pernitiosis
legibus, conjuratione occulta: aut etiam ex-
terno discrimine, sed extremo. Vide præter
dictos [b] Vegetium & [c] Dionem. Ritum huic
adjungo duplicem, qui ad insignia Consu-
lum spectat & ad fasces, alterum de securibus
ablatis, de quo satis dixi in [d] Electis: alterum
de divisione fascium, qui sic habet. Consuli-
bus duobus creatis, cum initiò fasces 24 præ-
ferrentur, id est, singulis 12; in voce & invidia
populi res fuit: tanquam regno non depulso
sed duplicato. Ea causa Valerius instituit, ut
12 tantum fasces Consulares conspicerentur,
iique alternis mensibus apud alterum
Consulem essent. Ita inquam, ut primo
mense prior Consul eos haberet, secundo al-
ter, itaq; in orbem. [f] Dionysius & Dio Cassius.
Sumere autem eos prior solebat, qui major
natu esset: idque obtinuisse videtur, usque ad
legem Iuliam, qui honorem hunc detulit nu-
mero liberorum. De utroque vide [g] Valer. &
Agell. Interea tamen Consul is qui fine fa-
scibus, ne nullo insigni noscerentur, accensum
habebat, qui eum præcederet, & [h] lictores
qui sequerentur cum virgis seu bacillis. [i] Sue-
tonius notat in Iulio. Et [k] Livius de Decem-
viris. Denique postremò observo ritum, qui
ad tempus gerendi Consulatus pertinet,
quem

[a] lib. 3.
[b] lib. 2. cap. 1.
[c] lib. 37.
[d] cap. 23.
[f] lib. 4.
[g] lib. 51.
[h] Dionys. l. 5. initio.
[i] Cap. 20.
[k] lib. 3.

quem olim annuum fuisse scimus: mutatum tamen statim cum Rep. & à Iulio Cæsare, Anno V.C. 708. plures Consules uno anno facti. Designabantur enim in tres, duos, imò unam mensem, & alij atque alii substituebantur. Mos novus & obvia exempla: à quo tamen manasse moneo, ut duo genera Consulum nominarentur, ordinarii & suffecti. Ordinarij, qui more prisco principio anni, & Cal. Ian. inirent: suffecti autem, omnes qui deinceps substituti. Illi honestiores censebantur: quia nomen illorum magis celebre & æternum, cum ab iis tantùm tempora & anni numerarentur. Seneca. *Consulem me fecit, sed non ordinarium.* [a] Suetonius in Domit. *In sex Consulatibus unum ordinarium tantùm gessit.* [b] Symmachus. *Delatus est à clementissimis Principibus ordinarius Consulatus.* [c] Lampridius, *Consulatum tertium iniit tantum ordinarium.* Hæc divisio & hic mos ad Constantinum Imperatorem mansit, qui consulatum iterum annuum fecit: & pro suffectis novum genus reperit, quos Consulares dixit, sive etiam Consules honorarios, quorum origo à Consularibus ornamentis, quæ instituerat iam olim C. Cæsar apud [d] Sueton. Extat consularitatis formula (ita honorem hunc appellabant, non Consulatum) in [e] Cassiodori lib. 6. quem omninò suadeo legas. itemq; de istis capienda, L. 4. C. de Consul. & N. C. 62.

[a] Cap. 2 lib. 9. epist. 13.
[b] Cap. 8.
[c] Lib. 10. epist. 61.
[d] Cap. 26.
[e] Lib. 6. form. 1.

CAPUT

CAPUT X.

De Prætoribus. Nomen eorum. Institutio. Numerus. Insignia.

[a] Liv. lib. 7 & Agell. l. 13. c. 14.

IVxtà Consules, Prætores meritò sequuntur: qui dignitate proximi & [a] collegæ Consulis appellantur, quoniam iisdem auspiciis creabantur. Nomē illis [b] sive quòd præirent, sive quòd præessēt: merè latinum & sanè vetus. Populi enim pleriq; è Latio Imperatores & duces suos Prætores appellarunt: iiti exempla in Livio crebra. Sed & Etrusci Prætores habuisse videntur, inter ordinarios & legitimos Magistratus. [c] Spartianus me docuit. *In Etruria*, inquit, *præturam Imperator egit, per Latina oppida Dictator, & Ædilis, & Duumvir fuit.* Et vetus in Italia inscriptio: PRAETOR ETRURIAE XV POPULORUM. Ità ut latè omninò patuerit olim id nomen: *nec solum*, ut [d] Asconius ait, *veteres omnem Magistratum cui pareret exercitus, Prætorem appellarunt, sed quemcunq; in re prophana sive etiam sacra Præfectum.* Sic in monumentis lego. PRAETOREM TIBURTINUM, PRAETOREM SACRORUM, PRAETOREM SACRIS VOLCANI, PRAETOREM JUVENTVTIS. Nec scio, an lata ea significatione Suetonius sumpserit, cum libros de Prætoribus inscripsitised commune tamen antea nomen & Con-

[b] Varr. l. 4. de ling. lat.

Prætor dictus vel quod præiret vel quod præesset.

[c] In Hadr.

[d] In Ver.

Prætor Antiquis pro omni Magistratu & Præfecto.

Prætorum Vrbis Rom. quando acceperit

sulibus ipsis vsurpatum, proprium esse cœpit huic Magistratui: qui institutus anno urb. c. 388. Causa instituendi duplex. Vtilitas & Aemulatio. Vtilitas, quia cum Consules ſæpè bellis avocarentur, nec esset in Vrbe qui jus diceret, ex usu fuit Magistratum creari, qui propriè huic muneri vacaret. Aemulatio, quoniam, ut [a] Livius indicat, Patricii novum hunc honorem avidè quæsivêre, in locum erepti Consulatus. Creatus autem initiò unus: posteà circa annum 21. u.C. 510. alter adjectus, qui jus item diceret: sed divisis muneribus, ille inter cives, hic inter cives & peregrinos. Itaq; cognominibus etiam distincti fuere, [b] & alter Vrbanus, alter Peregrinus appellati. Ille tamē honestior digniorq; : adeò ut velut proprio cognomento *honoratus* appelletur ab [c] Ovid.

Cur Inſtituti

[a] Initio lib. 6

Prætor Vrbis unus ante fuit adjectus.

[b] Paul. de mag. cap. 4

Prætor Vrbanus, Peregrinus.

[c] Lib. 1. de Ponto

Verbaq; honoratus libera Prætor habet.

Et ejus quod ab eo, edictisq; ejus descendit, [d] Honorarium. At posteà duo etiam alii additi, paulò diverso fine: qui ut priores, Consules adjuvarunt in jure dicendo: sic isti in provinciis regendis: id factum anno u.c. 520. Sardinia & Sicilia in provinciam redactis. Et duo etiam adjecti, Hispaniis devictis, ann. u.c. 557. Ità in universum tunc Prætores sex: è quibus duo soli in urbe manebāt, reliqui quatuor statim ac renunciati erāt, in provincias ibāt quas sors assignarat. Id mansit donec quæstiones perpetuæ constitutę sunt. Anno u.c. 605: & Senatui tunc visum, ut Prætores omnes ipso anno

Lex Hortensia.

[d] L. 2. D. de orig. jur. & l. 7. Decal. & leg.

Prætores sex.

no Magistratus sui in urbe hæreret, & parte aliqua jus tangerent, sive publicum, sive priva-
[i] Cic. pro Milon. tum. Et paulò post [i] Sylla, ut quæstionum numerum auxit, sic & Prætorum: factiq; octo. Er-
[k] l. 2. D. de orig. jur. rat enim [k] Pomponius, qui asseverat de decē. Primus C. Cæsar denos creavit, & posteà 16, ut [m] Dio tradit, & majori licentia Triumviri
[l] lib. 42. & 43. 67: quod idem scriptor asseruit. Augustus tamen temperavit, & duodenario numero inclusit, sed frustrà: quia iterum 16 facti, quibus Claudius duos etiam adjecit, qui propriè jus dicerent de [n] Fideicommissis. Ex his Titus unum detraxit: sed Nerva restituit, cum munere, ut jus diceret inter privatos & fiscum. Tutelarem etiam Prætorem à M. Antonino Philosopho institutum, [o] Capitolinus prodidit, & meminere [p] Leges. Ita in universum 18 Prætores facti: donec paulatim minuente Imperio, minuti ipsi, & tres tantùm creati, [q] lege Valentiniani & Martiani Augustorum. Atque hæc de numero & argumento brevitèr: insignia addam, quæ non obscura. Prætextæ enim togæ iis jus, item sellæ curulis. Lictores cum fascibus [r] sex habuêre: unde Polybius & Græci ἑξαπέλεκυν Prætorem plerumq; vertunt. Nec lex vetus apud Censorinum me turbat, quæ Prætori urbano duos tantùm lictores tribuit: quia capienda hac mente, ut minimùm duo semper in tribunali ejus adsint & appareant, non ut plures.

[m] Dio. Cassius. lib. [n] 13. ab Augusto. [o] 18. a Claudio. [p] l. 2. D. de orig. jur. Vip. in fragm. tit. 25. Prætor Tutelaris. [o] in vita Antonini. [p] l. 2. & 4. in C. Theodos. [q] l. 2. C. de offic. P. P. [r] Prætorum insignia. [r] Valer. l. 1. cap. 1.

CAPUT XI.

De officiis Prætorum.

Munia Prætorum.

AD munera Prætorum præcipuè tria, Ludi, Sacra, Iurisdictio. Ludos enim varios dabant ad populi gratiam: uti exempla ocurrunt passim. Sacrum etiam plerumq; curabant Bonæ Deæ, quod domi eorum ab uxore fiebat. Plutarchus in Cæsare docet, [b] Cicero & [c] Martialis etiam suo ævo in usu ostendit, ubi populare id sacrum appellari moneo, quia pro populo fiebat, unde & *δήμιον* dictum notat Festus, etsi interpretatione addita non bona. In has autem duas res magni facti sumptus. Martialis integro illo epigrammate ostendit. [d] Capitolinus. Alii unde velut proverbii loco ab [e] Augustino usurpata sentiunt, Prætoriana precia, pro Magna. *Ità illectus erat studiis*, inquit, *ut precibus Prætorianis conficiendas sibi codices curarit.* Hæc duo munera, sivè onera potiùs, sola ferè mansêre Prætoribus, labenti imperio: ut non frustrà à Boëtio [f] scriptum sit: *Prætura, magnâ olim potestas, nunc inane nomen, & Senatorii census gravis sarcina.* At tertium maximumq; olim munus, Iurisdictio: quam dupliciter considero, in privatis & publicis iudiciis. Privata iudicia, id est, res civiles, tractabant duo soli è Prætoribus, Vrbanus & Peregrinus. Publica, sive res criminales, reliqui omnes: ita tamen, ut singulis certæ essent

Ludi, Sacra, Iurisdictio.

Sacrum Popularo.

Prætoriana precia.

Iurisdictio in causis Privatis. Publicis.

quæstio-

[a] Tit. Liv. Plutar. in Brut. Appian. bel. civ.

[b] L. 1. ad Att. epist. 16.

[c] Epigr. 61. lib. 10.

[d] In Max.

[e] Lib. 2. confess. cap. 12.

[f] L. 3. de consolat.

quæstiones, una pluresvè. De quibus diffusè & subtilitèr dicere, non nostrum: latus enim campus, & quem meritò decurrant soli jurisconsulti. E quibus ante omnes legi suadeo [f] Barnabam Brissonium.

[f] Lib. 1. formul.

CAPUT XII.

De Ædilibus. Eorum nomen. Institutio & genera.

TErtio loco *Ædiles* censeo, quibus nomen, ut pleriq; omnes volunt, ab ædium cura, sive quòd ædes sacras privatasq; curarēt, vt [a] Var. ait; sive quòd ædibus præessent, in quibus omnia scita sua plebs deferebat, ut [b] Póponius. Festus magis novè, & remotè ab adeūdo derivat: quia facilis ad eos plebi aditus esset. Sed reverà vtrūq; etymon, si attentiùs inspicis, labat. Et verius fortassè, non tum nomen id primùm Romæ natū, sed, ut pleraq;, è Latio traductum, nec ex re impositum, sed ab exemplo. Iam olim enim Aedilium Magistratus in [d] Latinis oppidis: qui *Ædiles quinquennales* cognominati in historiis & lapidibus passim. [e] Spartianus clarè. *Per Latina oppida, Dictator, & Ædilis, & Duumvir fuit.* Isque primus & summus, nisi fallor, municipalis Magistratus, ex Iuvenali.

[a] Lib. de lingua Latina. [b] Zonaras lib. 8. Ann. & Dionys. lib. 6. [c] L. 2. D. de orig. Iur.

Ædilium a Cura ædium dicti.

[d] Festus Pom. Laeti. [e] In Hadr.

Ædilium nomen e Latio traductum.

Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.

Atq; eos illic ab ædib' primò dictos, nihil abnuā: quia velut minuti Censores quidā erāt, & ædium

ædium sacrarum privatarumq; curam gerebant. Instituti autem Romæ unà cum ipsis Tribunis plebis anno urb. c. 271. Plebs enim Tribunos suos nacta, *hoc amplius à Patribus petiit* (inquit [d] Dionysius) *ut duos è plebe creare sibi liceret, qui Tribunus velut administri & adjutores essent, quibus eas causas cognoscerent quas illi commisissent.* Itaq; hi primi, *Aediles plebis* appellati. Additi posteà anno u. c. 388. duo è Patribus, qui ludorum causa præcipuè creati, (e) Livium vide) & cum discrimine *Aediles Curules* dicti, quoniam ea sella honoris causa utebantur. Priores enim [f] illi tantùm subselliis sedebant, ut & Tribuni & Quæstores. Itaque hi digniores: & μείζονα ἀγορανομίαν [g] Plutarchus appellavit hanc curulem. Curulis autem sella à curru dicta, ut [h] vulgi opinio est: quam Isidorus appositè firmat. *Consules olim*, inquiens, *& Prætores ob longinquitatem viæ currum in forum provectos, sibique & sellas, quæ post eos vehebantur, in quibus sedentes jura redderent, Curules dictas.* Cui tamen derivationi scriptura & dimensio repugnat: verius q; à Curibus olim dictam. Forma ejus in nummis crebrò expressa: nec dissimilis sellis iis, quas Hispanicas vocamus, & quarum in aulis usus. Describit [i] Plutarchus, & incurvis pedibus fuisse ostendit. Itaque in glossis priscis sella curulis explicatur ἀγκυλόπους, ῥόπος βασιλικὸς. Altas facit [k] Silius.

Romulo Romæ equitat.

d l. 1.

Ædiles Plebis.

e in fine l. 2. & in initio lib. 3.

Curules.

f Adnot. Patin. in divin. Cic.

g in Marcello initio.

h Apollo. cap. 18.

Curulis sella a Curibus dicta.

i in Mario.

Festus in loco.

k l. 8. Punic.

Hæc

Hæc altas eboris decoravit honore Curules.

2.1. Itemque [1] Lucanus.

Lentutus è celsa sublimis sede profatur.

Non quia sellæ ipsæ amplissimæ, sed quia ad-
2.1.epist. juncti gradus plures. [2] Cassiodorus. *Sellam Curulē pro sua magnitudine multis gradibus ensus*
2.1.epist. *ascendit.* Ebore autem eæ tectæ, ideoq; [3] Horatius circumscripsit. ——— *Dabit q, curules*
Cui volet imperium ebur ———

4.1.4. Et [4] Athenæus de Antiocho rege, sedisse eum ait eburnea sede ritu Romanorum, significans Curulem. Nec aliter Græci vertunt, quàm ἐλεφάντινον θρόνον aut δίφρον. Quo ex-
3.in Anal. emplo etiam [5] Vopiscus, sellam eburatam dixit. Cælatum & sculptum id ebur fuisse,
3.epist. 4. de Pon. [6] Ovidius ostendit.

Signa quoq, in sella nostri formata curuli,
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Nec plures Aediles ad tempora C. Cæsaris: qui duos præterea adjecit, anno u. c. 710. Quos è Patribus creari tantùm voluit, & quia frumentariæ curæ præfecti, à Cerere *Cerereales* dixit. [7] Dio & [8] Pomponius. Ità sex in
7.43.22. fi. D. de orig. ju. universum Aediles. Triplici tamen discrimine, quos ad Constantini Magni tempora in Rep. perseveràsse crediderim, & ab eo, ut plerosque Magistratus sublatos.

Duo Aediles à Cerere dicebantur ab officio Cerealis.

CAPUT XIII.

De officiis Ædilium.

AT munera Aedilium quæ fuerint, pleraq; omnia lege sua [a] Cicero brevitèr expedit: *Sunto q; Ædiles*, inquit, *curatores urbis, annonæ, ludorum q; solemnium*. Ait Curatores urbis: sicut [b] alibi dicere non veretur, totam urbem iis tuendam commissam. Non malè, quòd ea omnia ferè curabant, quæ ad ornatum aut ordinem urbis. Primùm enim opera publica inspiciebant ac tuebantur, & templa Deorum, [c] Cicero, [d] Varro. Secundò, incendiorum iis cura, & ne quod ab igne damnum: quod munus tamen Augustus imposuisse iis primus videtur ex [e] Dione. Tertiò, funerum taliumque minutorum rituum institutio penes eos & conservatio, ex Ovidio 6. Fastorum.

Ædilium cura quæ ad urbis ornatum attinet.

Adde quòd Ædilis pompa qui funeris irent
Artifices tantùm jusserat esse decem.

Sed & matrimoniorum quod q; annexum iis: scortationum & meretricum coërcitio quædam & regimen, ut satis [f] docui. Deniq; balnea, aquæductus, cloacas, plateas, & loca omnia urbis curabant, ut pura ea & munda. [g] Seneca de balneis. *Duboni*, inquit, *quàm juvabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi Ædilem, aut Fab. Max. aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse*. Et alibi elegantèr. *Invenies voluptatẽ*

a 2. de leg.
b 5. Varr.
c 5. Varr. & de leg. 1.
d lib. 9.
e in Comment. ad Au. Tar.
f epist. 87.

luptatē circa balnea & popinas, & loca Ædilem metuentia. Et de munditie [b] Plautus: ubi cùm servus imperasset, *Cape illas scopas, tu hoc converre, &c.* Parasytus subjicit, *Sine suffragio populi Aedilitatem hic quidem gerit.* Ex plura ad hanc rem distinctè & aptè [i] L. unica: ubi Aediles Papinianus ἀγορανόμους semper vertit, quod non aliud, quàm curatores urbis. Sed addit secundo loco Cicero, *Annonæ curatores.* Verissimè, quia non rerum vænalium ad eos cura & æstimatio solùm spectabat: sed etiam pecudū hominumq;. [l] Apuleius. *Ædilem gerimus*, inquit, *& annonam curamus.* [m] Plautus. *Ita solet Neptunus, quamvis fastidiosus Aedilis est, si qua improba sunt mercēs, jactat omnes.* [n] Persius. *Fregerit hominas Arreti ædilis iniquas.*

Imò jus etiam his de rebus dicebat: Ex [o] Dione. *Mulctas imponebant.* Ex [p] Papiniani lege. *Edicta concipiebant.* Ex [q] Plauto. *Eugé edictiones adilitias hic quidem habet.* Omniaq;, uno verbo, regebant & dirigebant, quæ ad vænalia fōrum. Vnde Græci rectè ἀγοραστόμους plerumq; eos vertunt [r] Agellium vide & [s] Iurisconsultos. Deniq; pro tertio munere Cicero adhuc, *Ludorum solennium curationē*, Et cautè solennium, quia statos ludos tantùm curasse videntur & publicè receptos, ut Florales, Megalenses, Romanos &c. Non autem privatos, funebres aut votivos. Exempla hujus curæ & muneris ubique prompta: & passim legas Aediles suo sumptu edidisse ludos, præfuisse, ordinasse,

præmia

[b] Stycho. [i] D. de vacat. [l] lib. 1. [m] Rudens. [n] Sat. 1. [o] lib. 43. init. [p] L. Varius D. de vacat. [q] Capti. vo. [r] lib. 4. cap. 3. [s] Iurisconsultos.

præmia ſive pœnas actoribus diſtribuiſſe: deniq; ſcripta etiam examinaſſe & fabulas, quæ agendæ. [c] Donatum vide. Nec ſcio an ab hac ſcenica inſpectione manarit, ut jus quoddam judiciumque iis fuerit etiam in alios libros. Apparet ex decreto Senatus apud Tacitum, quo jubentur Aediles cremare Cremutij Cordi ſcripta.

[c] In vita Terentij.

[a] L. 4. in fin.

CAPUT XIIIJ.

De Tribunorum nomine, Origine, & ex quo ordine electi.

Tribuni nomen ex tribu ipſa acceptum erat. Feſt. lib. 3.

QVartus in ordine Magiſtratus Tribunorum eſt, quorum nomen vetus & origini urbis penè æquale: [a] Nam Tribuni Celerum, i. equitum, nati ſtatim regno Romuli: [b] dictaq; & ducta vox, ſive à ternario numero, quia tres tunc tantùm populi partes, & ex ſingulis ſinguli crearentur ad exercitum mittendi; ſive à tribubus, quòd earũ ſuffragiis crearentur, vel quòd iis præeſſent: quo ſanè exemplo à Curiis *Curiones* dicti. Vtcunque de etymo ſit; latè fuſum eſt nomen, & vis ea ferè ſubeſt, ut Curatorem ferè ſignificet, aut Præfectum. Itaque cum additione uſurparunt: Tribunus Celerum, Militum, Aerarij Plebis: & poſteriore ævo ſub principibus, Tribunus [c] Voluptatum, [d] Matrimoniorum, [e] Chartariorum, Provinciarum,

Ratio nominis.

Vis & potestas nominis.

[a] L. 2. §. 8. & 9. eiusd. ff. L. 4. C. de veter. iur. enucl.

[b] Liv. l. 1. Dion. Hal. l. 2. Cic. de Rep. l. 2. Plutarch. problem. 81. Fest. Varr. lib. 4. de ling. lat.

[c] Calvisius in voce epulum. Dion. lib. 54. cap. 34.

[d] Idem lib. 7. epist. 30.

Idem lib. 32. [f] Provinciarũ, quæ genera in Cassiodoro lego: & Tribunus Chori in lapidibus, & Tribunus Scholarũ in Codice Iustinianeo. At diversi hi nostri, & digniores alijs: quorũ origo à seditione, cùm enim plebs in nova libertate variè premi videretur à patribus, Anno v.c. 260. secessit in montem sacrum, nec reduci in urbem potuit, nisi ut proprium hunc Magistratum haberet, juris sui vindicem & custodem. Creati autem initiò duo, mox tres adjecti: denique Anno V. C. 297 iterum quinque additi, decemque in universum facti, qui numerus deinceps in Rep. mansit. Et quoniam primi Tribuni Magistratum occœpere 4 Idus Decembris, hoc quoque obtinuit, ut Tribuni non Calend. Ianuar. inirent, sicut Magistratus cæteri, sed illo ipso die. [g] Dionysius clarè, & ab ea mente [h] Appianus comitia Tribunorum refert in æstate. Quia autem pro plebe creati, hoc quoque mansit, ut tantùm ex plebe, nisi quòd semel patricios duos coopratos reperio apud [i] Livium, imò plerumque infima plebe: donec lata lex, ut crearentur tantùm è Senatu, id est, ut nemo Tribunus esse posset, nisi qui anteà Senator: Senator tamen Plebeius. Id quando institutum, discrtè haud scio, imò vix ipsi veteres: inter quos [k] Appianus ambigit, referátne id ad Syllam; *Nec constat*, inquit, *an Tribunatum uti nunc est, à plebe ad Senatum transtulerit*. Atteius tamen Capito

Tribunus chori in lapidibus, Tribunus Scholarũ.

Tribunos creatis primùm.

Numerus.

Quo die inirent magistratũ.

Ex plebe tantùm.

[g] Lib. 1. Civil. Plutarch. problem. 81.

[i] Lib. 3.

[k] Lib. 1. Civil.

apud

apud [a] Agell. (ut ego quidem interpretor) ad Atinium plebiscitum: quasi dicat, Atinio plebiscito lectos è senatu, quanquam nec de tempore ejus plebisciti constet: nisi quòd P. Atinium quendam Tribunum reperio C. Iulio Cæs. & M. Bibulo Coss. Certè quidē libera adhuc Rep. id in usu fuisse, docet apertè [b] Suetonius. *In locum*, inquit, *Tribuni plebis demortui, candidatum se ostendit, quanquam Patricius, necdum Senator.* Itaq; non jus petendi tribunatus, nisi Senatori. [c] Plinium ita exaudio. *Ego*, inquit, *sextò latum clavum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi meo suffragio, pervenit ad me jus tribunatus petendi.* Et [d] Suetonius idem ut novum notat, quòd comitiis Tribunitiis fi deessent candidati Senatores, ex equitibus creavit.

[a] Lib. 14. cap. 8.

Nemini ius petendi tribunatus nisi Senatori.

[b] In Aug. cap. 10.

[c] Lib. 2. epist. 9.

[d] In Aug. cap. 40.

CAPVT XV.

De Officio & Potestate Tribunorum.

Tribuni Consulibus ad eorum potentiam coercendā.

HAEc origo Tribunorum, hæc creatio, eaq; ratione Consulibus Romæ oppositi, qua Lacædemone Regibus [a] Ephori. Itaque munus eorum initio unum & simplex, auxilij latio. Creati enim contra vim potentiamque Magistratuum, scitum duntaxat impediendi ac defendēdi habebant, nō agendi aut legēdi telum. Oppressos juvabant, eripiebant: iniqua decreta aut jussa, sive Senatus, sive Magistratuum rescindebant. Eoq; fine, ut [b] Plutarchus notat, januæ eorum nocte dieq; patebant, ut paratos se ostenderēt, ad querelas & desideria miserorum

[a] Vid. Ital. cap. 5. Cic. lib. 3. de leg. Plutarch. in Coriol.

Semper patuerunt Tribunorum ostia.

[b] In Public.

miserorum excipienda. Sed nec ullã noctem
(lib.37. (lib.c.8. (l.xxiiii. abesse ab urbe legitimè poterãt, ut Dio ait: sive diem nullum, ut Agell. vel ut magis arctè Appianus, mœnia egredi iis non licebat, hac eadẽ scilicet causã. Ad auxiliũ autẽ ferendũ, parata intercessio, quę petagi solita vno & solẽni verbo, VETO. Livius. *Favo*, inquit, *ne juvet vox ista* VETO, *quæ nunc concinnẽtes collegas nostros, jam læti audiis.* Cujus intercessionis tanta vis, ut privati Magistratuſq; omnes parerent: qui nõ feciſſet; vel per viatorẽ tribunitiũ in carcerem abriperetur, vel die dicta apud populũ accusaretur, ut violator sacrosanctæ potestatis. Tales enim ipsi, eaq; de re leges veteres apud Dionysium & Livium. Quin Cicero hoc amplius notat. Eam esse sanctitatẽ Tribunatus, vt non modò contra vim & ferrum, sed etiam contra verba & interfationem legibus sacratis sint armati. Ea autem intercessio valida etiam inter Tribunos ipsos: adeò ut uno è collegio vetante, irritæ sint reliquorũ omnium actiones. Atque hoc est quod extremum tribunorũ jus Cæsar appellat: Et quòd etiam à Sylla relictum iis fatetur. Itaq; agere, imperare, decernere, remotum à primis Tribunis; donec paulatim fiducia sancti juris, progressi ulteriùs sunt, & limites protulerunt sui Magistratus. Qui olim in senatum non veniebant, sed ante valvas curiæ positis subselliis sedebant (Valerius ita author) ij mox Senatum convocare ausi: quod cæpisse primùm anno u. c. 297. Dionysius curiosè

jam cessa.

(lib.in Ca. & lib. 1. cont. eodem. & pro Sest.

Plutarch. in Cat. min.

(lib.de lv.

Tacit. Ann. ubi Tiberius convocat. Senatum per Tribunos.

(lib.c.2. (lib.2.

Pũ Tribunitia.

riosè notat. Imò dimittere etiam ab alio convocato, quod [a] Appianus monet de Curione. *Senatum*, inquit, *re infecta dimisit, potest enim hoc Tribunus plebis facere.* Denique [b] concionem advocare, tabernas claudi jubere, leges & rogationes ferre, judicia quædam exercere: immensum scilicet aucta potestate postquam plebiscita lege Hortensia omnem populum tenuere. Itaque qui frenum aliis injecêre, fræno ipsi eguêre: & cum per hanc immoderatam licentiam materies crebra seditionum & turbarum esset, Sylla Dictator potestatem tribunitiam valdè circumcidit, imò penè exscidit. Vetuit enim ne leges ferrent, ne concionarentur, ne provocaretur ad eos. Solumq; & nudum jus intercedendi reliquit. Hoc amplius, ut absterreret homines ab eo magistratu capessendo, sanxit, ut ne cui Tribuno aditus pateret ad alium Magistratum. Quam tamen postremam legem, statim eo mortuo [c] Aurelius Cotta Consul abrogavit: sicut reliqua etiam Pompeius Magnus in primo consulatu. Ita Tribunis iterum permissum vetus jus ad Imperatores usque, qui Tribunitia potestate sibi sumpta, insignia penes eos reliquerunt, & penè inane nomen. Quod tamen in imperio Romano ad Constantini tempora mansit.

[a] Lib. 2. Civil.

[b] Vide lib. 5. de leg. Liv. Liv. 1. Cic. 1. Agr.

Potestas Tribunitia a Sylla immunita.

[c] Asconius comment. pro Cor.

CAPUT

CAPUT XVI.

De Quæstoribus, unde dicti: Quando & quàm multi facti, denig; jus eorum & munus.

QVæstores ordine primi, dignitate ultimi inter Magistratus. Iis non ambiguè nomen à quærendo: quòd pecunias publicas conquirębant, reponebantq;: ideo & ταμίαι Græcis dicti. Origo eorum vetustissima inter Magistratus, ut [b] Pomponius & [c] Tacitus volunt: quippe qui instituti sub ipsis regibus. Sed an eodē hoc munere, an potius de crimine quęrēdi causa, ambigo. Verius sentio, quęstores istos pecuniarios, libera Rep. creatos: cùm aucto videlicet populi ærario, opus fuit qui ei præessent: id accidit An. v. c. 269, si [d] Dionysio & [e] Livio fides: à quibus tamen paulò diversus [f] Plutarchus, qui refert ad annos primos partæ libertatis. Tacitus sanè consulibus primis etiam Quæstores attribuit: sed ita, ut ipsi eos eligerent, *donec*, inquit, *eum quoque honorem populus mandaret, quod factum Anno 23 post reges ejectos*. Ita enim in eo scribendum, non 63. Fuere autem initio duo tantùm Quæstores, qui urbanam omnem pecuniam tractarent, & Aerario pręessent, quod in ædę Saturni: iique URBANI dicti. Posteà cum

a Var. lib. 4. de ling. Lat.
b Lib. 2. de Orig. jur.
c Lib. 11. Ann.
Quæstores a quærendo.
Eorum origo antiq. V. C. 269.
d Lib. 4.
e Lib. 3.
f In Publicol.
Quæstores primitus duo, qui urbani.

cùm aliis etiam opus videretur, qui peregrè pecuniam militarem administrarent, prædam venderent: duo iterum creati, qui Consulibus ad ministeria belli præsto essent, ut [g] Livius ait, id accidit anno urb. cond. 332. atque is numerus diu mansit: donec stipendiaria tota Italia, duplicatus is est, factique octo: ad tractanda scilicet provinciarum etiam vectigalia, in quas cum Consulibus aut Prætoribus sorte mittebantur. Quod evenisse argento primùm signato, id est, circa annum urb. con. 439. observo ex Epitoma Liviana 15. Ac mox lege Syllæ viginti creati, ad Senatum supplendum, ut [h] Tacitus suggerit: nec absimili fini, quadraginta à Cæsare, ut [i] Dio. Hæc institutio, & augmentum: nec obscura admodum eorum munera, è quibus præcipuum, pecuniæ publicæ acceptio & expensio: [l] item signorum militarium (ex argento vel auro, non enim velis utebantur) in ærario asservatio, prædæ venditio, & [m] subhastatio: [n] legatorum exceptio, deductio, hospitii assignatio: certæ etiam per Italiam præfecturæ, ut Ostiensis & Calium. De quibus [o] Tacitus, & ibi nos. Et [p] Suetonius. Sed & decreto Augusti, Senatusconsulta iis asservanda tradita: quæ anteà penes Aediles & Tribunos. [q] Dio notat. Fuit etiam sub Imperatoribus, vel ut proprius eorum Quæstor, qui Candidatus principis vocabatur, vel Quæstor principis sive Augusti:

Quæstores Imperatorum, & Candidati dicti.

Munera.

[g] lib. 4.

[h] 11. Ann.

[i] lib. 43.

[l] Liv. l. 4. & 7.

[m] Dionys. l. 4. & Pet. Faber. l. 1. semest.

[n] Plut. quæst. 43. Valer. l. 5. c. 1. & apud Livium ib. quæstor. l. 1. Ann. & in Claudio. 12.

[o] lib. 4. ann.

[p] lib. 4. extr.

Augusti: cujus munus expressum ab Vlpiano. De quo satis multa Brissonius. Ab hoc orrigo Quæstoris palatii, qui sub Constantino cœpit. quæ deinceps magna dignitas, cuique datum leges & decreta condere, petitionibus subscribere, & omninò juris quidam aclogum custos ac præses fuit, quod nomen hodiè in Cancellarium mutatum esse verè dixerimus. De hoc Sosimus de salvio. *Cujus erat officium*, inquit, *dictare quæ Principi viderentur.* Quæstorem à Constantini temporibus appellant. Meminit & Procopius. *Tribonianus*, inquit, *erat κράτιστος τῶν βασιλέως, Καισαρικὰ καλοῦσι γραμματεῖα.* Symmachus elegantèr & Cassiodorus.

Quæstor in Cancellarium mutatus desit.

CAPUT XVII.

De Dictatore. Unde illi nomen; Origo & causa eligendi, item modus. Denique vis ejus & potestas.

ORdinarios & perpetuos in Rep. Romana Magistratus brevitèr explicavi: supersunt intermissi & extraordinarii: inter quos jure primum locum dem illi (qui Magistratuum omnium primus) Dictatori. Cui nomen sive, quòd diceretur à Consule (ait Varro) cujus dicto omnes audientes essent: sive potius à dictando, quia crebrò diceret, ediceretque quæ essent ex usu. Quæ Dionysii mens est, & Suidæ vertentis

Dictator a dictando.

ὁ ἱππάρχης τῶν ἱππέων, id est, authorem rerum utilium. Dictus alio nomine [a] Magister populi, [b] Prætor Maximus: quæ voces præstantiam scilicet Imperii præferunt & dignitatis. Cæterùm & res & nomen Dictatoris sumpta est ab Albanis, consanguineo populo: quod cum apud Dionysium Licinius Macer affirmet: suadet etiam [c] Livius, qui jam inde sub rege Tullo, Dictatorem Albanum Metium Suffetium agnoscit. Et [d] Spartianus ordinarium veteris Latii magistratum fuisse docet: *Per Latina*, inquit, *oppida Dictator & Duumvir fuit*. Ipse tamen Dionysius à Græcis exemplum esse natum; apud quos non dissimili jure Aesignetæ. Origo ejus & prima institutio controversa. quoniam Dionysius fidus certè & cautus scriptor, refert ad annum urb. cond. 255. At Livius & plerique è Latinis biennio prius, videlicet 253 creatum eum volunt, nonoscilicet anno post reges exactos: etsi [e] Livius in affirmãdo titubat, & obscuram ambiguamque rem non negat. Causa prima eligendi, seditio fuit & metus ab hoste. Cùm enim spemi viderent consulare nomen, cui per provocationem adempta præcipua vis: decursum ad hoc singulare imperium, ut esset qui rigida & regia potestate, plebem sive hostes coërceret. Major enim & concordior uis in unius Imperio: quem collega nemo aut improbè turbat, aut impe-

Eadem Dictator, Magister Pop. Prætor Max.

[a] Plin. lib. 10. Ex. lib. Fe. Pelus Cyprian. [b] Liv. l. 3.

Dictatura ab Albanis sumpta.

[c] Lib. 1.

Tempus institutæ Dictat.

[d] In Hadr.

Livius V. Legium Dictatorem primum creatum fuisse putat. Li.

[e] Lib. 2.

[f] Lib. 2.

[g] Lib. 2.

[h] Lib. 2.

[i] Lib. 2.

[k] Lib. 2.

[l] Lib. 2.

[m] Lib. 2.

[n] Lib. 2.

[o] Lib. 2.

[p] Lib. 2.

[q] Lib. 2.

[r] Lib. 2.

[s] Lib. 2.

[t] Lib. 2.

[u] Lib. 2.

[v] Lib. 2.

[w] Lib. 2.

[x] Lib. 2.

[y] Lib. 2.

[z] Lib. 2.

[aa] Lib. 2.

[bb] Lib. 2.

[cc] Lib. 2.

[dd] Lib. 2.

[ee] Lib. 2.

[ff] Lib. 2.

[gg] Lib. 2.

[hh] Lib. 2.

[ii] Lib. 2.

[kk] Lib. 2.

[ll] Lib. 2.

[mm] Lib. 2.

[nn] Lib. 2.

[oo] Lib. 2.

[pp] Lib. 2.

[qq] Lib. 2.

[rr] Lib. 2.

[ss] Lib. 2.

[tt] Lib. 2.

[uu] Lib. 2.

[vv] Lib. 2.

[ww] Lib. 2.

[xx] Lib. 2.

[yy] Lib. 2.

[zz] Lib. 2.

rit perdat. Atque hæ præcipuè sanè etiam deinceps creandi causæ: seditio, inquam, aut bellum grave (nec alias Cicero commemorat) nisi quòd paulatim creatus etiam causis pluribus, quæ in Fastis passim expressæ: ut, clavi figendi causa; comitiorum habendorum: ludorum faciendorum: quæstionis exercendæ: Senatus legendi: denique quoties brevi aliquo & extraordinario Imperio opus esset. Sed priores illi serii veriqué Dictatores, ferè cum hoc titulo leguntur: REI GERENDAE CAVSA: quod ad bellum spectat: vel REIP. CONSTITVENDAE CAVSA, sive etiam SEDITIONIS SEDANDAE CAVSA: quod ad turbas. Eligi potrò solet alia quadam via & modo quàm cæteri omnes Magistratus. Non enim suffragiis populi, sed Senatu jubente à Consule dicebatur: qui noctu auspicato, aliquem è Consularibus, quem sibi cumque visum esset, nominabat. Quòd *noctu*, [a] Livius aliquoties docet, & clarè. *Noctis deinde silentio, ut mos est, L. Papyrium Dictatorem dixit.* Quòd *auspicato*, [b] Cicero. *Isque ubi sinistra dictus, Magister populi esto.* Itemque [c] Livius indicat. Quòd *è Consularibus* tantùm, idem [d] Livius. *Consularem*, inquit, *legere: ità lex jubebat, de Dictatore creando lata.* Et prudenter

[a] Dictatorem creari solitum, & a Consule.

[b] Auspicato.

[c] Dictatorem creari solitum, & a Consule.

[d] Dictatorem creari solitum, & a Consule.

ter profectò, quòd unius hoc regimen creatum ab uno. Cum enim subito celeriq́ue remedio opus esset, quæ ratio fuisset suffragia expectare & campum? Imò cùm sæpè contra ipsam plebem, quomodo eligeretur à plebe? Quanquam variatum interdum in hac re non nego: sive per absentiam Consulum, sive per licentiam eorum qui Dictaturas Polyb. invasere. Potestas autem huius Magistratus ampla, vel potiùs eximia. De pace enim belloq́ue agere, exercitus scribere, educere, dimittere, omniaque negotia gerere liberè & pro arbitrio poterat: adeò ut nihil horum, vel ad Senatum referret: notant [a] Dionysius & [b] Polybius. Itaque non solùm jus omne duorum Consulum in [c] unum translatum (qua de causa & Διύπατον, quasi duplicem Consulem Græci eum vocant) sed hoc amplius, creato eo cæteri omnes Magistratus abdicabant, [d] Tribunis tantùm exceptis: relinquebaturque velut frænum Reipublicæ in manu unius. [e] Quin bona illi civitatemque adimere jus, animadvertere in vitam & caput civium: idque sine ulla provocatione. Ad quod singulare jus Polyæn. exprimendum 24 fasces illi præferebantur, & totidem secures etiam in urbe, ut nihil mirer terroribus tantum propositis à [f] Livio scriptum, *edictum Dictatoris pro numine semper observatur*. De provocatione tamen non

[a] Lib. 5.
[b] Lib. 3.
[c] Cic. de leg. 3.
[d] Plut. Fabio. Plutarch. quæst. Rom. Polyb. lib. 3. Dionys. lib. 5.
[e] Lib. 36.
[f] Lib. 8.

non perpetuum fuisse. Festus suadere videtur: Et quod apud Livium illustre exemplum extat provocationis. Etsi abrogatam eam expresse nusquam legerim: & videam Syllam posteriores que Dictatores summo eo jure usos. Sed hæc tamen tanta vis meritò terminis quibusdam circumscripta, ne exorbitaret. Primùm enim semestre duntaxat illud imperium esse voluerunt: ne in tyrannidem spacio aut consuetudine iret. Et quòd quibusdam prorogatum in annum reperias; ob necessitatem Reipublicæ factum scito & propter morem: ut in Camillo, L. Papyrio, Fabio Maximo. Nam Sylla & postea Cæsar, qui Dictaturam perpetuam invasêre, leges & institutæ Reipublicæ palam scilicet sprevêre. Secundò, locis etiam inclusa: nec permissum Dictatori cum Imperio extra Italiam ire: scilicet, ne procul ab oculis civium & Senatus res faciliùs innovaret. [z] Dio declarè notat, idque semel duntaxat veteri Republica violatum in Atilio Calatino, qui primus Dictator extra Italiam exercitum duxit. Observat Livii Epitoma 19. Tertiò equum ascendere ei vetitum, nisi ad bellum ituro [y] sive ut ostenderetur vis præcipua Romanorum in pedite; sive potius ad arroganciam minuendam, & ut hæc

Sine voce optima lect. z Lib. 5. Semestria facta dictatura. Dictatori extra Italiam extra civium decreta exercitum ducere nequaquam fas, ut nec equum ascendere. y Plut. in Q. Fabio.

parte cum plebe equaretur. Atque his cautionibus & modestia gerentium factum, ut per annos quadringentos quietissimè & optimo publico Magistratus is gereretur: donec L. Sylla & C. Cæsar in tyrannidem eum verterunt, & nomen id exosum fecêre Romanis. Adeò ut post necem Cæsaris lata lex sit, qua Dictatura è Rep. in eternum sublata. [a] Cicero, [b] Dio & [c] Appianus. Hæc de Dictatore. Cui velut adjutor & administer Magister equitum fuit: quem ipse Dictator sibi liberè eligebat, modò is tamen è Consularibus aut Prætoriis esset. Sanè [d] Dio ut insolens notat, quod Cæsar Magistrum equitum M. Antonium legisset qui Prætor nondum fuisset. Itaque is loco & munere ferè Prætoris fuit, ut è [e] Cicerone colligimus: habuitque eadem insignia, prætextam videlicet, Cunulem, & sex lictores. Dio, lib. 42. & 43.

Dictatura ejecta.

Sublata.

Magister equitum.

[a] lib. 2. de Legib.

[b] lib. 44. & 45.

[c] Civil.

[d] lib. 43.

[e] lib. 1. de Orat.

CAPUT XVIII.

Census quando institutus, unde Censores, Cur ita dicti. Tempus ejus Magistratus: insignia: dignitas & munus.

CEnsum rem salubrimam populo Romano primus instituit Servius Tullius, sextus inter

inter Reges, nec Magistratum aliquē huic rei proprium attribuit, sed exercuit ipse: itaque regium id munus habitum: iisque pulsis, Consulare, donec crescente paulatim Imperio, Consules non fuere tot oneribus ferendis. Ita cum intermissa diu Censio esset (per 17. annos inquit Dionysius) causa exorta desiderandi novi Magistratus: & Senatu imprimis admittente creati Censores Anno Vrb. Con. 311. Quibus id nomen ab ipsa re datum: sive quòd ad eorum Censionem, id est, arbitrium, populus censeretur, ait [a] Varro: sive quòd quisque tanti sua æstimaret, quanti illi censuissent, ait [b] Festus. Et sanè à censendis æstimandisque facultatibus primò dictos, verissimum est: quoniam potissima hæc creandi causa, & paularim adjuncta cura morum. Itaque Græci etiam à taxatione vertunt τιμήτας. Duo autem initio creati totidem scilicet quot Consules, quorum vicem etiam hac parte sustinebant, & creati in annos quinque: nimirùm quia lustris duntaxat singulis censeri populum vetus institutum fuit. Sed tamen paulò post, cùm dignitas & vis huic Magistratui crevisset, & nimis diuturnum id Imperium videretur, lege Aemilia cautum est (tulit eam Mamercus Aemilius Dictator Anno Vrb. Cond. 320) ne plusquam annua & semestris Censura esset, quod in posterum obtinuit: & creati quidem singulis quin-

Consulum Reges & Cos. exercuit.

Censores creati.

[a] lib. 4. de lingu.

Romanorum.

[b] In voce Censores.

Censores dicti.

Potestas Quinquen.

Lex Emilia 5 annis terminat.

quennijs, at non in quinque annos. Amplius hæc tria ferè seruata in creatione eorum reperio. Primò, ut è Consulibus essent: quod post bellum Punicum secundum semper obtinuit, ante aliter interdum. Secundò, ut ne bis crearentur: quia onerosa populo futura videbatur [c] iterata ea potestas. Tertiò, ut sine suffectione, id est, ut moriuo uno ex Censoribus neminem alium subrogari mos esset, imò illum ipsum statim abire Magistratu qui superesset. [d] Livius clarè notat, & [e] Plutarchus: apud quos & causa. Dignitas hæc magna: nec vi quidem, sed honore tamen, super Consules ipsos: quorum omnia etiam insignia habebant, præter Lictores. Munera eorum varia: sed trahi ad duo capita possunt, æstimationem facultatum & morum. Ex illa est, quòd publicas priuatasque omnium opes describebant: populum juxta eas, in centurias & classes distribuebant: ubertim nobis in Livio explicatum. [f] itemque quòd vectigalia locabant, & iis per provincias leges dabant quæ [g] Censoriæ appellatæ. Opera publica erigebant, inspiciebant, probabant, hæc [h] sarta tecta exigebant. Vias publicas tuebantur & reficiebant, quam curam in urbe semper quidem habuere, extra urbem paulò serius sumpsere, ex Livii Epitoma [i] 41. Pretia denique; sacrificiorum publicorum curabant. [k] Plutarcho notatum. Ad morum verò æstimationem spectat,

Ritus in Creatione illorum.

[c] Val. lib. 4. c. 1.

[d] L. 5. & 9 Prob. 30.

Insignia.

Munia.

[f] Cic. 3. de leg. Livius 30. & 43. Plutarch. in Cat. Ma.

[g] L. 3. n. 2. Censoria D. de ver. sign.

[h] Cic. lib. 1. ad Attic. epist. 1. & Fest. in prodit. & Liv. 42. 43. Symmachus l. 1. epist. 6. in ex. rem. in Ca.

[i] Liv. 42. 43. Symmachus l. 1. epist. 6. in ex. rem. in Ca.

ſpectat, quòd Senatu ejicere, equum adimere, tribu movere, Aerarios facere potuerunt. Hæ enim ferè animadverſiones Cenſoriæ, & ignominiæ quas inurebant. *Senatu ejicere*, non aliud erat quàm initio, cùm ſenatum legerent, nomen illius & illius Senatoris in recitando præterire. Quorum velut tacito judicio cenſebantur [m] loco moti, nec nomen eorum ultrà in albo Senatorum. Equi ademptio ad alterum ordinem ſpectat, i. equites: [n] quos in publica recenſione moris ad Cenſorum ſellas venire, equum manu ducentes: quos ſi probarent, præterire & traducere equum ſolenni verbo jubebant; [o] ſin aliter, equum adimebant, vendi jubebant. Tertia & quarta nota propriè ad plebeios pertinebat: quos aut tribu movebant, id eſt, ([p] Livio interprete, mutare jubebant tribum, & ex honeſta ruſticaque, in minus honeſtam ſive urbanam transferebant:) aut Aerarios relinquebant, id eſt, ferendi ſuffragii poteſtate privabant ad hoc tantùm in numero civium, [q] ut æra tributi nomine penderent. Id appellabant in Cenſum tabulas referre, & cauſam in [r] Agellio vide. Adimebant igitur Cenſores, quod cuique ordini ſummum erat: Senatui, curiam; Equiti, publicum equum; Plebeio, tribum aut ſuffragium. Quod diſcrimen tamen ita capiendum, ut ſciamus interdum ſenatorem aut equitem graviùs peccantem pleriſque his notis

[m] Feſtus in Præterii. Liv. lib. 39.
[n] Feſtus in Cenſo. Plutar. in Pomp. Appell. lib. 4. Bellor. Ivar. lib. 2. Var. cap. 15.
[o] Valer. li. 4. cap. 1. Liv. lib. 29. Ovid. 3. Faſt. de. 2. lib. 45.
[p] Alcon. Pædia. in div. Cic.
[r] Lib. de. 13. Strab. lib. 5. Flor. lib. 1. cap. 6.

notis simul affectum: ita inquam, vt non præteriti solùm, aut equi adempti sint, sed tribu etiam moti & Aerarij facti: exempla in [f] Valerio & [t] Livio, quo loco turpis macula eluenda, & *Aerarius* legendum, non *Operarius*, distinctione etiam mutata. His animadversionibus causæ semper subscriptæ: (excipio præteritionem Senatorum, cui rationem adscribi haud veteris instituti fuisse [u] Livius ostendit) Administrata hæc omnia in villa publica in campo Martis: iisq; ordine expletis, lustrum à Censoribus condi solitum, vota pro salute publica concipi, & sacrificium *Suovetaurilia* fieri. Manstitq; integra ista Censuræ vis (vinculum firmum rei Romanæ) ad P. [x] Clodij Tribunatum: qui imminuit, vetuitque aut in legendo senatu quenquam præteriri, aut ex aliis ordinibus ignominia affici, nisi qui legitimè accusatus & damnatus. Sed eam ipsam Clodij legem sustulit paulò pòst, (Anno Vrb. Cond. 702.) Metellus Scipio Consul, vetere iterum libera potestate Censoribus permissa. Quæ tamen sub Principibus iterum minuta imò mortua, nisi quòd longo intervallo revixisse in Decio videtur: de quo apud [y] Pollionem: ubi & officia Censuræ distinctè descripta, quæ utilitèr legas. Conatus etiam eadem restituere Theodosius five Arcadius: sed à senatu repudiata est, Symmocho annitente & suadente. [z] Ipse fatetur.

[f] Lib. 2. c. 2.
[t] lib. 4. & Manut. Aemil. à 44.
[u] lib. 39.
[x] Dio lib. 38. Cicero Pisc. in Asconio Ped.
[y] In Vrb. cons.
[z] l. 4. qui. 45. & 12. de lib. 5. qui. 5.

Confer imminuit. a P. Clodio.

CAPVT

CAPUT XIX.

De Interrege.

VEtus hic Magistratus: creatusque propriè comitiorum causa. Origo illi à morte Romul: & quia creatus per Interregnum, mediusque inter duos reges, dictus Interrex, Græcis μεσοβασιλεύς. Ejus creatio, è Patribus tantùm: tempus quinquediale. Munus idem quod Consulum. Plura pete ab Onuphrio. Origo. Onuph.

F F N F S.

IVSTVS LIPSIVS

DE RE PECUNIARIA VETERVM ROMANORVM.

CAPUT I.

Pecunia qua materia & quando primùm signata.

ROMANI primùm usi fuerunt quadruplici moneta; nempe, Plumbea, Ærea, Argentea, Aurea.

Plumbeę usus quãdo cęperit, incertum. Aes initio habuerunt rude, pondere distinctum, non notâ. Primus Servius Tullius signavit æs, idque notâ pecudis; vndè pecunia dicta est: author Plinius, [a] [a] lib. 2. cap. 3. lib. 33. cap. 3.

[a] Lib. 2. de R. R. c. 1. [b] In Prob. [c] Lib. 15. [d] Lib. 1. Sat. [e] Lib. 2.

nius, [b] Varro, & [c] Plutarchus. Quod tamen alij Iano tribuunt, ut [d] Athenæus & [e] Macrobius. Quidam Saturno, ut [f] Eutropius. Verior tamen Plinij opinio: nec repugnat, quod in priſcis nummis parte altera Iani effigies, alterâ navis expreſſa cernebatur, cùm hanc notam Servius ipſe, vel poſteri uſurpare potuerint bonæ memoriæ cauſa. Facit huc Ovidij 1. Faſt.

At bona poſteritas puppim ſignavit in ære
Hoſpitis adventum teſtificata Dei.

Argentum autem ſignatum eſt anno Vrb. Cond. 484. F. Pictore, & Q. Oculeio Coſſ. ut Plinius voluit, quinque annis ante Punicum bellum: ſive M. Aemilio Paulo, & Fulvio nobiliore Coſſ. ut [f] Eutropius 15 annis poſterius.

[f] Lib. 2.

Aurum ſignatum anno 62 poſt argentum. C. Claudio Nerone, & M. Livio Salinatore Coſſ.

Nummi ærei nomina ſunt iſta.
- As.
- Quadrans.
- Sextans.
- Triens.

Aurei nummi.
- Aureus.

Argentei hæc.
- Denarius.
- Quinarius.
- Seſtertius.

CAP.

CAPUT II.

De Asse, Quadrante, Sextante, Triente.

ASSES ex ære librales erant, & appendi plurimùm solent, non numerari. Ex quo ritu & nunc in rationibus pecuniariis Expensum ferre, & Dependere, & Impendium dicimus. Indè æs grave appellatur, & pœna æris gravis: Æris cujus legitimo ponderi nihil deesset. [a] Liuius, *Indicibus*, inquit, *denamillia aris gravis, qua tunc divitia habebantur, data.* [b] Et, *Denis millibus aris gravis nos condemnavit.* Hæc primis temporibus. [c] Posteà tamen bello Punico secundo, pressus populus Romanus ære alieno, ex singulis assibus libralibus, Sextantarios fecit: id est, Ex uno asse, senos, qui tamen tantundem valerent. Sed & mox tertio bello Punico, Vnciales fecit. Postremò lege Papiria, Semiunciales. Assem libralem, ut dixi, primus signavit Servius. Tarquinius superbus cæteras Assis partes, ut Quadrantem, Trientem, Sextantem; ut, colligimus ex Fragmento [d] Festi. Quadrans, (sive Triuncis) est quarta pars Assis, plurimùm quidem ære cujus sub Imperatoribus, tum & plumbo. [e] Martial.

[a] Lib. 4. de Lingua Latina.
[b] Lib. 2. de Rep.
[c] Plin. lib. 33. cap. 3.
[d] In voce Rudem.
[e] Lib. 10. Epig. 36.

Centum verebor plumbeos die toto.

id est,

id est, Quadrantes. [f] Idem nigram monetam appellat plumbeam, istos ipsos quadrantes. Et fortassis antiquitùs, quia Plautus in jocis aliquoties *nummuli plumbei* mentionem facit. Olim hæc merces legitima transvectionis erat, unde & quadrantes, ratiti dicti, Festus & [g] Varr. Posteà præmium balneatoris. [h] Hotat.

—— Dum tu quadrante lavatum Rex ibis.

Et [i] Cicero. [k] Plutarchus. *Sextantes & Trientes à partibus assis dicti.* Sextantis meminit [l] Livius. *Plebs*, inquit, *Agrippam extulit, sextantibus collatis.* Trientis [m] Festus. Valet autem As, ad æstimationem nostram, nummulos plus octo: nummulos appello, sive denariolos, qui 24 apud Belgas stuferum faciunt. Quadrans valet nummulos paulò amplius duos. Quadrantes 4. Assem constituunt. Decem sestertium unum. Quadraginta denarium. Simile judicium de Sextante & Triente.

[f] lib. 4. de lingua Latina. [g] lib. 1. de re Rust. [h] in Curc. Actu. [i] lib. 1. de Leg. [k] in Num. [l] lib. 23. [m] lib. 16.

CAPUT. III.

De Denario, Quinario, Sestertio.

ARGENTEI nummi tres species, quas dixi, omnes [n] Varro complexus est. *Denarij*, inquit, *dicti, qui denarij, id est, 13 Asses valebant: Quinarij, qui quinos. Sestertius, qui Semitertius.*

[n] lib. 4. de lingua Latina. [o] lib. 33. cap. 3.

Denarium pondere & æstimatione parem drachmæ

drachmæ Atticæ consensu faciunt antiqui. Notæ ejus veteres *R.* omnes Galeatæ, imago Castoris in equis, bigæ & quadrigæ. Vnde bigati & quadrigati nomen pro Denario frequens, vt [b] Liuius, *Pactis in capita Romana trieenis mummis quadrigatis.* [c] Tacitus, *Pecuniam probant veterem & diu notatã, Serratos, Bigatosq;.* Sed cùm argentum simpliciter dicimus, intelligimus Denarium. Denarij dimidius, quinarius dictus, ideòque vulgò Victoriatus, quòd victoriæ effigies in eo expressa sit. Meminit hujus [d] Cicero, [e] Liuius, & [f] Plinius. Sestertius, denarij quarta pars est, idem alio nomine χατ' ἐξοχὴν Nummus, quia frequentissimus ejus in rationibus usus. De hoc [g] Vitruvius. *In denario*, inquit, *denos asses aereos constituerunt, & quartam ejus partem de duobus assibus, & tertio semisse, Sestertium vocarunt.* Aestimatio denarij hodie eadem ferè, quæ Regalis Hispanensis, id est, Stuferi 3. cum dimidio. Quinarii & Sestertii pro proportione. Denariùm nota stellulæ (*) in monumentis vetustis. Sestertii nota sic, (ℒℒ𝒮: X Ⅎ 𝒮 X𝒮𝒮:) At Libralis est libræ nota, Quia ergò Sestertius duos asses continet, & dimidium duo.

[b] Lib. 22.
[c] De mor. Ger.
[d] Pro Fonteio.
[e] Lib. 41.
[f] Lib. 33. cap. 3.
[g] Lib. 3. cap. 2.

CAP.

CAPUT IIII.

De Nummo aureo, ejusq; æstimatione. Itemq; de usu nummorum promiscuo.

AVREVS sive Solidus (quem variis nominibus appellatum ab Imperatoribus invenio, Flamium, Antonianum, Valerianum) valuit denarios apud Romanos 25. id est, Coronatos nostrates binos. Id clarum tùm ex pondere, tùm ex monumento [a] Dionysij, cui accedit [b] Suetonius, qui ait, Otthonem semper aureos singulos cohorti excubanti dare solitum. Quam eandem rem [c] Tacitus narrans, centenos nummos dixit. Allusit ad hunc numerum egregiè [d] Martialis in hunc modum.

[a] Lib. 33.
[b] in Otth. cap. 4.
[c] Lib. 17.
[d] Lib. 10. epig. 24.

Sed vita tribus aureis pactus.

Cum intelligat aureos circiter 70. Cautè legendus [e] T. Livii locus. *Pro argento*, inquit, *si aureum dare mallem, dare conveni, dum pro argenteis decem aureus unus valeret.* De proportione enim auri ad argentum loquitur, quæ tunc decima erat, ut nunc vel hodie duodecima. Notæ aurei nummi, eædem ferè quæ argentei, nisi quòd crescente ambitione, Triumviri monetales, aut ij qui monetæ cudendæ præerant, sæpè gentis suæ insignia, aut honores, aut sacerdotia insculpebant. Sæpè & Imperatorum triumphos, res gestas & varia emblemata, quę res quibusdam suspicionem

[e] Lib. 28.

fecit, nummos qui extant, honoris tantùm causa excusos fuisse, & non publici usus, falsò; quanquam non negaverim vetusta numismata & tunc quoq; in precio fuisse, & interdum loco mercis divendita, qua de re [f] Vlpianum lege. [f] lib. 9.

De Ratione per singulas species supputandi.

RATIO supputandi apud Romanos usitatissima per asses & Sestertios: frequentissima per sestertios, & illa intricatior; non tam sæpè per asses, & hæc facilior. De ista primò dicam. Per asses aut expresso nomine, aut tacito numerant. Expresso, ut [a] Livius, *Militibus quinquagenos senos asses*, id est, 21 aureos *divisit*. Tacito: ut [b] idem. *Tritici decies centum millia binis aris populo diviserunt*, quod est binis assibus æris. Sic centenos æris, & mille æris, & dena millia æris apud Livium frequentissimè legimus, & ubiq; intelligendi asses. [a] Lib. 2. [b] Lib. 4.

Tabula per asses supputandi hæc sit.

Terni æris	Valent	1 stuferum, & ½.
Deni æris		3 stuferos cum ½.
Centeni æris		35 stuferos.
Centum 25 æris		51 coronatũ nostrate.
Dena millia æris		100 coronatos.
Mille æris.		10 coronatos Budæo.

Possunt & hæc nomina latinè efferri per Philippicos denos, centenos asses, & sic deinceps.

DE

DE SESTERTIIS.

PER Sestertios ut numeremus, duo præcipienda sunt: primùm, discrimen esse inter Sestertios & sestertia: ità, ut illo numero, nempe masculino, singuli nummi sestertij: isto, nempe genere neutro, singula millia significentur, idq; indubitatum perpetuumque est.

Utriusq; discriminis tabula sit hæc.

	VALENT	
Duo sestertii		Medium Regalem.
Duo sestertia		50 coronatos.
10 sestertii		2 Regales cum $\frac{1}{2}$.
10 sestertia		250 coronatos.
20 sestertii		5 Denarios.
20 sestertia		500 coronatos regales
40 sestertii		10 coronatos, Budæo.
40 sestertia		1000 coronatos.
50 sestertii		12 Regales cum $\frac{1}{2}$.
50 sestertia		1250 coronatos.
Centeni, vel um, sesterti		2 coronatos cum $\frac{1}{2}$.
Cẽtum sestertia		2500 coronatos.
200 sestertii		5 coronatos.
200 Sestertia		5000 coronatos.
400 sestertii		10 coronatos.
400 sestertia		10000 coronatos.
1000 sestertii		25 coronatos.
1000 sestertia		25000 coronatos.

Census Senatorum.

Alterum præceptum est, quemadmodum cùm à sestertiis ad sestertia fit transitus, numerus millies multiplicatur: sic cùm per adverbia demùm enunciamus sestertia singula centuplicata crescunt. Vt cùm dico decies sestertium, intelligo decies centena sestertia, sive decies centena millia sestertia. Ergò decies sestertium, & mille sestertia idem valent. Disertè Plutarchus in Antonio.

Tabula adverbiorum brevis hæc sit.

Decies	Sestertium valent.	250000 coronatos.
Quindecies		375000 coronatos.
Vicies		500000 coronatos.
Tricies		750000 coronatos.
Quadragies		1000000 coronatos. Tonna auri.
Quinquagies		1250000 coronatos.
Centies		2500000 coronatos.
Quadringenties		[a] 10000000 coronatos.
Millies		[b] 25000000 coronatos.
Decies millies		25. viginti quinq; milliones.

[a] id est, decies centena millia coronatorum. [b] id est, vicies quinquies centena millia coronatorum.

Hæc est summa rei nummariæ veterum Romanorum, quæ in historiis diligentèr observanda est.

I. LIPSIUS

DE NOMINIBUS *Romanorum compendium.*

NOMINANDI ratio intricata apud Romanos; quam ut distinctè explicem, dicam quatuor capita. Primùm de ingenuorum hominum nominibus. Secundò, de libertorum & servorum. Tertiò, de Fœminarum. Quartò, de Adoptivorum. Ingenuorum nomina Romæ alitèr quàm apud Græcos & Barbaros. Plerumq; tria nomina; Prænomen, Nomen, Cognomen. Quò alludens [a] Iuvenalis.

a Sat. 5.

——Si quid tentaveris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina——

b In Gryphio. [b] Ausonius. *Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.*

CAPUT I.

PRAENOMEN est, quod nominbus Gentilicijs præponitur, discriminis causa inter fratres & Gentiles inventum, quod haud dubiè respondet nostris nominibus, quæ appellamus, ut Petrus, Iohannes, Iacobus, &c. Sed Prænomen natum est post nomen: & ideò servatum Romanis, ut nono quovis die,

qui Lustricus dicebatur, nomina imponerentur pueris. Prænomina (ut Epitoma Valerii ex Scævola refert) non ante diem togæ virilis; id quod in Ciceronis epistolis observare est, ubi Ciceronis pueri sine prænomine semper dicuntur. Post togam sumptam, Marcus filius, Quinctus filius. In imponendo servabant, ut plerumq; filius major natu prænomen ferret patris, secundus avi vel patruorum. Prænomina ætate sua Varro scribit circa triginta fuisse, è quibus usitatissima 18. Quorum alia
A unica litera notantur; ut hæc undecim. A. id est Aulus, sic dictus quasi Diis alentibus nasceretur. C. id est, Caius, à gaudio parentum.
C
D D. id est, Decimus, à numero nascendi. K. id
K est, Cæso, qui ex utero matris cæsus esset, Præ-
L nomen gentis Fabiæ. L. id est, Lucius, sive à Lucumone Hetrusco, sive quòd prima luce na
M tus esset. M. id est, Marcus, qui natus mense Martio, ut Valerius vult, vel potiùs nomen
M/ Oscum, ut Mamers & Mamercus, M/ vel M. Manius, qui manè natus esset, vel à Sabina
N lingua, qui manum dicebant bonum. N. id est Numerius, ominis causa à numeris dictus,
P P. id est, Publius, vel à pube, vel quòd gratus
Q populo. Q. id est, Quinctus, ab ordine nas-
T cendi. T. id est, Titus, vox Sabina, uel ut alij volunt, à tuēdo, quòd patriam tuerentur. Dua-
AP bus literis scribuntur quatuor. A P. ut Appi-
CN us, Sabina vox ab Atta Clauso. C N. Cneus, à

nævo corporis, quasi nævus. SP. Spurius, à causa pudenda, quia Sabinis spurium, dicta pars, qua fœmina est. [a] Isidorus, & [b] Plutarchus. Aliàs dicebatur Favonius. TI. Tiberius, qui ad Tiberim natus. Tribus literis hæc tria. MAM. id est, Mamercus, prænomen gentis Æmiliæ, dictum à Mamerte, quòd Osca lingua Martem significat, authore Festo. SER. id est, Servius, à Servo, quòd qui primus id prænomen tulit in servitute natus esset. SEX. id est, Sextus, ab ordine nascendi. Et hæc de 18 prænominibus, quæ maximè sunt in usu. Sunt alia in veteri historia, aliquoties obvia, ut Anchus, Arvus, Lar, Hostius, &c.

a lib. 9. Etymol. in medio.

SP

TI

MAM

SER

SEX

DE NOMINE.

NOMEN dicimus, quod perpetuum est in aliqua gente, & Prænomen statim sequitur. Respondet Patronymicis Græcorũ, notante [c] Prisciano. Et utilli Æacidas ab Æaco, Thesidas à Theseo: sic Romani Iulios à Iulo. Antonios ab Antonio dixerunt. Itaque res digna nota, exceptis admodum paucis, omnia nomina gentilicia apud Romanos in jus desinere. Pauca, quæ excipio sunt, Peducæus, Poppæus, & fortassis Norbanus, quanquam verius sit hujus familiam ignorari, quàm ut Norbanus fuerit nomen. Nomina omnia gentilicia ducta vel ab hominibus, vel ab animantibus, vel à locis, vel ab eventu.

c lib. 2.

DE COGNOMINE.

COGNOMEN est, quod familiarum discernendarum causa tertio loco post nomen ponitur, id repertum à variis causis, quas omitto. Hoc noto, cognomina hæreditaria fuisse; sed ità, ut mutari à posteris, & nova sumi fas fuerit. Noto hoc amplius, præter cognomen, & tribum solere addi semper auferendi casu, ut C. Verres Romuleâ, & Servius Sulpitius Lemoniâ.

CAPUT II.

De Libertorum & Servorum nominibus.

QVAE dixi, pertinet ad ingenuos, addam de servis & libertis. Servi antiquitùs non à suo nomine, sed Prænomine domini vocabantur; ut Lucipor, Publipor, Marcipor, id est, Lucij puer, Publij puer, Marci puer. [a] Quintilianus, & [b] Plinius. Exolevit ille mos & obtinuit, ut uno saltèm nomine, seu Græco seu Latino vocarentur. Et plerumque à patria, ut Davus, Syrus, Geta. Iidem manumissi, in nomina Dominorum veniebant, cognomine excepto; loco cognominis vetus suum nomen retinebant; ut Marcus, Tullius Tyro, Ciceronis libertus. Marcus Lucius Antonius. Quod idem socij & extranei servabant, ut cujus beneficio in civitatẽ Romam venissent, nomen

[a] Lib. 1. [b] Lib. 33. cap. 1.

nomen ejus ferrent, & prænomen, & apud Ciceronem exempla, & historicos obvia.

Caput III.

De nominibus fæminarum.

VEtustis temporibus & fœminas prænomina frequentasse, author est Varro, unde Caja, Cecilia, Lucia, Volumina. Progressu temporis constat non usas, sed tantùm gentis nomine, vel integro, vel mollitèr inflexo appellatas, nec cognomen usurparunt, sed discriminis causa, ubi duæ sorores essent, servatum, ut altera Major diceretur, altera Minor. Vbi plures, Prima, Secunda, Tertia, Quarta, Quinta. Vel per diminutionem Secundulla, Quartilla, Quintilla.

Caput IIII.

De nomine adoptivorum.

NEc aliud in nomenclatura Romana intricatum, præter adoptionem, per quam qui alterius familiæ fiebant, in omnia nomi-

na

na transibant adoptantis, in Prænomen, Nomen & Cognomen; tantum ut priscum genus testarentur. In fine cognomen addebant, aut nomen; si cognomen, integrum servabant; si nomen, mutatum & inflexum. Exemplum servati cognominis, Marco Iunio Bruto, quem adoptavit Q. Servilius, Cepio, Agalo: dictus igitur post adoptionem, C. Servilius, Cepio, Agalo, Brutus. Exemplum inflexi nominis, in C. Octavio, qui quoad adoptionem dictus C. Iulius Cæsar Octavianus.

Finis de nominibus Romanorum.

I. LIPSIVS
DE RITV CONVIVIORVM APVD ROMANOS.

TEM. PVS.

COnvivandi mos apud Romanos, ut illustretur, tria sunt dicenda, Tempus, Locus, Modus. Ad Tēpus pertinet, quoties sūpserint cibum, & quando. Antiqui, Si Festo credimus, ter sumpsisse cibum in die videntur; unde jentaculum sive prandiculum, cibus qui manè; prandium sive merenda, qui medio die; cœna sive Vesperna, qui sub vesperam capiebatur. Si Nonio Marcello, quater, qui merendā à prandio distinguit, & post meridiem collocat. Sed equidem nomina potius ista usitata Romanis crediderim, præsertim Comœdiis Palliatis, quàm rem ipsam. Bis enim tantum sumpsisse cibum videntur, prandio videlicet & cœna. Excipio pueros, & si qui erant dissoluti luxus: quanquam & prandia ipsa modica erant, & semper solitaria sine convivis. [a] Salustius, Oratione, id est, asperis verbis notat eos. *Quibus bis die*, inquit, *ventrem onerare, nullam noctem sine scorto quiescere mos erat.* Et [b] Suetonius, tanquam rem

[a] c. 13. [b] c. 13.

rem ſummæ luxuriæ obſervat, quòd epulas trifariàm ſemper, interdum quadrifariàm diſpartiebat, in jentacula, prandia & cœnas, commeſſationeſq;. Sed ne Celſus quidem prandium ut ordinarium agnoſcit, & tenue id fuiſſe [c] indicat his verbis. *Hyeme*, inquit, *ſi quis prandet, utilius eſt exiguum aliquid, & ſiccum ſine carne, ſive potione ſumere: Æſtate verò & potione & cibo corpus ſæpiùs eget. Ideò prandere quoq; commodum eſt.* Cœna igitur præcipua convivii pars, cujus hora eadem ferè quæ moribus noſtris merendæ, ſcilicet hora nona. [d] Cic. *Accubueram*, inquit, *hora nona, cum ad te exemplum harum literarum, &c.* Martial.

Imperat exſtructos frangere nona thoros.

A qua hora cœnæ, dictam putant Grammatici annonam, res edules accommodatas ad nonam horam. Quanquam homines frugales ſæpè expectabant occaſum ſolis: contrà, homines voluptuarii, horam nonam præcipiebant: ut illa apud Iuvenalem. *Exul ab octava Marius bibit.* Quæ convivia feſtinata, niſi fallor, antiqui tempeſtiva dixerunt, tanquàm nimium tempori inita, & in vitio ponebant, ut [e] Cicero, & [f] Seneca. Sicut intempeſtiva illa, quæ protrahebantur in multam noctem, aut uſque ad diem vel lucem. Hæc de tempore. LOCVS Locus in quo convivabant, triclinium dictus, ſcilicet à numero lectorum, qui circa mænſam vulgò ſternebantur; etiam biclinium

[c] Lib. 2. c. 18.

[d] Cic. lib. 4. ad Famil.

[e] Pro Murena, pro Archia, ad Attic. lib. 2. de tempor. c. 18.

[f]

apud

apud Plautum est, & ἑξακλίνιον in Athenæo, & Martiali legimus. *Et testitudineum mensus quater* ἑξακλίνιον. *Ingemuit citrò non satis esse suo.* Vbi tale ἑξακλίνιον pro mensis ipsis positum videtur, ut triclinia apud [g] Plinium. Pro triclinio posterior ætas cœpit usurpare Sigma, cujus forma videtur fuisse ἡμικύκλιον, aut lunatæ testitudinis. Marital.

Accipe lunata scriptam testudine sigma.

Et alibi. ----- *Septem sigma capit, sex sumus, adde lupum.* [h] Lampridius. *Sigma de croco strauit, cùm summos viros invitasset ad prandium.* Sydonyus.

Mos erat hic Dominis hybernum sigma locare.

Errat [i] Brodæus: qui mensam ipsam eo nomine dictam censet. Sed & locus in quo cœnabant, Dicta dictus est, à διαιτάομαι, id est, vivo sive versor; vel ut Varro vult, quod in ea per diem edatur. [k] Sueton. & Iurisconsulti sæpè, ut L. 43. De legat. L. Penult. De donat. inter vir: & uxor: Plinius in Epistolis, Lampridius. Zetam vel Zeteculam appellant, pro Diæta, more Græco scilicet, apud quos Dores ζ pro δι usurpant, ut ζαβάλλω pro διαβάλλω. Nec plura de loco: transeo ad modum. Romani initiò sedebant ad mensam. Servius ad illud Virgilii.

Perpetuis soliti Patres considere mensis.

Maiores, inquit, *nostri sedentes epulabantur, quem-*

quem modum habuerunt à Lacombus & Cretensibus, ut [m] *Varro docet*: & similia [n] Isidorus. qui idem apud Græcos antiquitùs fuisse, ex variis Homeri locis apparet, & [o] Athenæo. Sed paulatim crescentibus deliciis exolevit sessio; & in ejus locum successit accubitus, non solùm apud Græcos & Romanos, sed etiam Afros & Barbaros, discimus ex [p] Livio de Scipione & Asdrubale, cœnantibus apud Syphacem. Porrò forma accumbendi, repræsentari sic potest. In cœnaculo mensa collocabatur rotunda, magnitudine circitèr quatuor pedum, rarò amplior: ex [q] Plinio, circa eã tres lecti, aulæis, purpura aut alia veste stragula intecti, pro opibus cujusq; . In eos convivæ recumbebant, sed priùs positis calceis, ne lectum conspurcarent. quos iterum sumebant abituri. Hinc illa apud Plinium in epist. *Quàm multi, cum lector aut Comœdus introductus est, calceos poscunt, ut non minori cum tædio cubant?* Martialis.

Depositis soleis, adfertur protinus ingens
Inter lactucas, oxygarumq́, liber.

In uno autẽ lecto terni aut quaterni jacebant. Hor. *Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.*

Si plures sordidum id habebatur & Plebeium. [r] Cicero. *Nihil apud hunc lautum, nihil elegans.* Græci quini in lectulis stipati. Ita fiebat, ut ex una communi mensa rarò plures quàm 12 vescerentur; unde illa *δωδεκάδος* cœna apud [s] Sueton. Imò viri principes aut honestiores in uno lecto soli aut bini accumbebant. Et notat in Trajanum quasi novum Xiphilinus, quòd

[m] In lib. de vita Populi Romani.
[n] Lib. 3. Satur. c. 1.
[o] Lib. 12.
[p] Lib. 28.
[q] Lib. 19. cap. 1.
[r] In Pisonem.
[s] In Aug. cap. 74.

sæpè quartus discumberet .i. cum tribus aliis in uno lecto. Quòd si plures quam 12 convivę vocarentur, plures mensas & triclinia sterni moris erat, ut apparet ex [t] Macr. & ex [s] Plutarch. qui ait: *Populum Romanum ab eo triclinio rum viginti duobus millibus exceptum.* Modus accubitus hic erat: jacebāt reclinata superiore parte corporis in cubitum sinistrum, inferiori in longum porrecta & jacente, capite levitèr erecto, dorso pulvillis modicè suffulto. Et primus quidem discumbebat ad caput lecti, cujus pedes porrigebantur juxta dorsum secundi. Secundus pulvillo interjecto, decumbebat ad umbilicum primi, pedes extendebātur ad dorsū tertii, & sic deinceps. Ex hoc decubitu manavit summus locus, medius & imus, quorum frequens mentio apud historicos & Poëtas. Dignitatem si quærimus, dignissimus inter lectos medius: & in eodem lecto, locus item medius. Inde [r] Virgilius.

[t] Lib. 3. Sat. c. 13
[s] Cæsar.

[r] 1. Æneid.

------ Aulæis jam se regina superbis.
Aurea composuit sponda, mediamq; locavit.

[j] lib. 2. de tranq. vit. cap. 10. Sen. elegantèr. *Sermonem meum irrisit, aut palam aversatus est, & non in medio me loco, sed imo locavit.* Et aliæ hujusmodi notæ. Post hunc honoratissimus locus sūmus: vilissimus, imus. Et hæc quidem accumbendi ratio vulgata inter omnes fuit. Excipio pueros & servos. Pueri enim ad fulcra lectorum sedentes, vescebantur. [x] Tacitus de more Britan. [a] Suet. *Servi in subsellis juxta lectum.* [b] Plautus. *Potius in subsellis civium accipiemur, quàm in lecto.* Et in Persa. *Scis tu me esse imi subsellii virum?*

[x] 13. An. in Claud. cap. 31. & in Aug. cap. 44. [a] in Aug. cap. 74. [b] in Sepulch.

[a] Donatus: *Iussus*, inquit, *Cæcilio recitare: ad cœnandum cùm venisset, quòd erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens, legisse dicitur. Post paucos verò versus, invitatus ut accumberet, cœnasse una.* [b] Seneca. Sed & fœminæ antiquitùs vetabantur accũbere. Valer. Max. *Fœminæ*, inquit, *cum viris cubantibus sedentes convivabant. Quæ consuetudo ex hominũ convictu ad Deos penetravit.* [d] Isidorus. Qui tamen mos jam ante Ciceronis tempora exolevit, ut apparet ex [e] lib. 5. ad Att. Ex Ovidio, Propertio & Poëtis. Postremò etiam, viri in luctu aut militia abstinebant accumbere. [f] Plutarchus observat, illum post bellum civile, nunquam nisi sedentẽ cœnasse. Et [g] Spartianus author est, illum triclinia omnia abstuliſſe è castris. Etiam [h] Cæsar luxuriæ notam interpretatur quod in castris Pompei triclinia strata reperissent. Hæc de accubitu Romanorum. Addo corolarii loco, eũdem accũbendi morem in Iudæa fuisse, Christi temporibus. Apparet clarè ex [i] Ioanne, scribentis recubuisse se in sinu JESU. Et [l] Lucæ, de muliere peccatrice, quæ stans à tergo lavit manus pedes Christi. Et ejusdem c. 22. 18. cœnaculum stratum nominatur, quod de lectis capiendum. Docent & verba ipsa, quibus in re convivali perpetuò utuntur Evangelistæ, τὸ ἀνακεῖσθαι καὶ τὸ ἀναπίπτειν.

[a] In vita Terent.
[b] Lib. 2. de tranq. vitæ cap. 13.
[d] Lib. 20. c. 11.
[e] Epist. 10.
[f] In Cat. Vticens.
[g] In Hadrian.
[h] Lib. 3. de bel. civil.
[i] cap. 13.
[l] cap. 7.

JUSTI

IVSTI LIPSI

COLLECTANEA VARIA DE CRVCE.

POENA crucis antiquissima apud Romanos, cui nomen à cruciatu: aliter patibulum à patendo dictum, quoniàm fontes dispansis ac patentibus brachiis cruci affigerentur. [a] Ciceroni infelix arbor appellatur, infelix lignum. [b] Senec. Acerbissimum inter supplicia censebatur, & primùm receptũ in servos, iisq; quodammodo opprobriũ. Paulus Iurisc. lib. sent. *Si servi de salute duorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiantur.* Iuvenal. Sat. 6.

Pone crucẽ servo, meruit quo crimine servus
Supplicium------

Nec aliter, quoties apud veteres, *servile supplicium, servilis pœna, in modum servilem* legũtur, accipienda videtur quàm de cruce. [c] Vulcatius. *Rapi centuriones quosdam jussit & in crucem tolli, servilique supplicio affici.* Etsi interdum & in liberos homines sic animadversum reperio; sed rarò, non nisi ob insigne scelus, ut in latrones, aut grassatores, aut trãsfugas. De latronibus Petronius Arbiter: *cùm interea Imperator latrones provinciæ jussit suffigi.* [d] Sen. *Latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? ut suspendatur.* i. ut suffigatur: nam usus laquei Romanis

[a] In orat. pro C. Cabin.
[b] Epist. 101.
[c] In Avid. Cassio
[d] Epist. 7.

prorſus erat ignotus. De tranſfugis [c] Valerius. Nonnunquam & in cives, ſed id contra leges, Valeriam videlicet & Portiam, de quo vide [f] Liuium. [g] Ciceronem, [h] Saluſtium, [i] Suetonium; ferèq; per acerbitatem Magiſtratuum, ut Verres Gabinium. [l] Cicero. Galba tutorem quendam: [m] Suetonius. In uſu hæc pœna fuit, non Romæ ſolùm, ſed in prouinciis; ità tamen ut non pro voluntate Domini, ſed ſententia iudicis ſervi ad ſupplicium hoc damnarentur: [n] Seneca. Ne de ſervo quidem aut captivo, omni loco, aut omni genere, ſupplicium ſumi fas eſt, ſed adhibetur ad ea Magiſtratus, ob cuſtodiam, non lætitiam. Et Romæ Triumviri quidem capitales de ſervis pronunciabant; exequebanturq;. Colligo ex aliis locis, tum clarè ex [o] Valerio, de Fannii ſervo Alexandro. In prouinciis procuratores aut Præſides: ſicut de ſervatore noſtro Pilatus, qui Iudææ Procurator. [p] Tacitus. Ratio & forma hujus ſupplicij hæc fuit. Priùs virgis noxium in foro, aut celebri aliquo loco cædebant. [q] Cicero. [r] Lactantius. Evangeliſtæ de Chriſto. Deinde per forum circumducebantur, titulo criminis è collo pendente, vel Præconis clara voce pronunciante. [s] Dio, de ſervo Cæpionis, & de Chriſto, [t] Iohannes, qui & voce Latina titulum nominat. [u] Suetonius in Calig. [x] & Domitiano. Sed & crucem ſuam plerumq; ipſi ferebant. Plautus Militem.

[c] lib. 2. cap. 2. De Scip. Afric.
[f] Lib. 22. § Pro Sylla. & In Cæcil. & In Ner. / Ver. 5.
[m] Cap. 2.
[n] Lib. 3. contr. vet.
[o] Lib. 8. cap. 4.
[p] 15. Annal.
[q] Lib. 3. in Ver.
[r] Lib. 2. cap. 16.
[s] Lib. 34.
[t] Cap. 19.
[u] Cap. 32.
[x] Cap. 23.

tem. Scen. 4. Act. 2. *Credo ego isthoc exemplo, tibi esse eundum actutiùm extra portam dispansis manibus, patibulum cùm habebis: Dependentibus aliquot tintinnabulis, quorum sonitu obvii moverentur, ut devoti & jam funesti corporis contactu abstinerent.* [7] Zonaras de triumpho Camilli: [z] Plautus. *Lanios inde duos accersam cum tintinnabulis. Eodem duos greges virgarum ulmearum adegero.* Nec alia sententia idem [i] Comicus Tintinaculos viros alibi nominat carnifices ipsos. Noxium deinde sequebantur carnifices stimulis pungentes, si nimis tardè incederent. [k] Plautus. Hoc ornatu ducebantur extra portam ad locum supplicio destinatum; in urbe enim id nefas. [a] Tacitus. Plautus supra. [b] Cicero. [c] Tacitus de nece Plautii Lateranii. *Raptus*, inquit, *in locum servilibus pœnis sepositum, à manu Statii Tribuni trucidatur.* Cum ad locum pœnæ ventum esset, crucis ligno vivus suffigebatur, clavis ad manus pedesq; adhibitis. [d] Seneca. *Cùm refigere se crucibus suis conantur, in quas unusquisq; clavos suos adjecit.* [e] Appuleius. *Et carnosi clavi pendentium. Clavis à quatuor suffigebantur.* [f] Plautus. *Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excurrerit; sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.* Ità sublatos in altum, inter tormenta languere patiebantur, donec postremò crura iis suffringerent, in quibus (teste [g] Plinio) inest vitalitas.

[7] Tomo 2. Ann. [z] Plaudo. Scen. 3. [i] In Tintinaculo. [k] Mostell. Scen. 1. [a] Lib. 2. Ann. [b] In Ver. [c] Lib. 15. Annal. [d] Cap. 15. de vita & anim. [e] Lib. 2. [f] Mostell. [g] Lib. 11. cap. 45.

litas: *In ipsa*, inquit, *genuum commissura quædam buccarum insanitas est, qua perfossa, ceu jugulo spiritus aufugit.* De hac re Evangelistæ, [b] Lactantius, [i] Cicero, & inde frequens illa comicis comminatio Crurifragi. [b] Lib. 4. cap. 26. [i] Pro Roscio.

EODEM PERTINENT & hæc.

SOlenne illud fuit, crucifixorum corpora militari custodiâ signari donec putruissent, ne quis ea ád sepulturam detraheret. [a] Petronius. *Proxima ergò nocte, cùm miles qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret, notasset lumen &c.* Idem in Evangelio notamus. Hæc de pœna crucis. Quibus addo sublatum prorsùs hoc supplicii genus, in honorem servatoris nostri, à Constantino Imperatore esse, & pulsum finibus Christiani orbis. [b] Nicephorus. Ideoq; in Pandectarum libris nunquàm hodiè crucis mentio, sublato eo nomine à Triboniano, & ejus loco furcæ substitutæ. L. Capitolium. ff. Pecu. D. de Pœnis. Et L. Quicunque. D. ad leg. Cornel. de falsis. Videatur & Cujacius ad [c] Paulum. Illud quoque monendum duxi, forma crucis, ut dicitur, satis nota. † Lignum verò illud transversum [a] In Satyrico. [b] Lib. 8. cap. 26. Et Lab. in C. Theodos. de paganis. nam sacrificiis & templis. [c] Lib. 5. sententiarum tit. 17.

sum – dicebant propriè patibulum, quod reus ipse cogebatur portare ex urbe ad locum destinatum, ubi in terra lignum illud oblongum 1 erat fixum, qui propriè crux dicebatur. Ergò pictores ignari prorsùs antiquitatis, perperàm Christum lignum illud transversum conjunctum oblongo, id est, patibulum cruci conjunctum ferre pingunt. Plautus. *Patibulum ferant per urbem, & cruci affigatur.* Hinc satis illa perspicua.

DE CENSV-
ra & Censu.

CENSVM Censionemvè distinguo propriè à Censura. Census enumerationem & distributionem populi, æstimatione facultatum continet; Censura ad judicium & animadversionem in mores etiam pertinet. Census id ferè est, quod Græcis ἀπογραφὴ dicitur, Censura, quod τίμησις. Ille sub regibus, Consulibusq; aliquandiù fuit; hæc cœpit Romæ An. Vrb. demùm 311. De utriusq; origine & modo ordine videbo. Census à Servio Tullio institutus, anno regni sui 12. utilissimo invento, cujus tamen gloria penes Solonem, qui Athenis discriminandi populi causa quatuor classes fecit, sive, ut Plutarchus & Aristoteles appellant, τιμήματα, in quibus cives omnes, pro opibus divitiisq; ordine censerentur. De quibus Plutarchum omninò vide. Id exemplum non dubiè secutus Romanus Rex; numerum tamen classium auxit; sive quia major populi multitudo, sive discriminis subtilioris causa, & ut cujusq; opes magis distinctè apparerent. Fecit classes sex, ut Dionysius & vulgus

Plut. in Solon.

vulgus numerant, etsi Tubero apud [b] Agell. quinq; tantùm recēseat, nulla ratione habita ultimæ classis; quam & Livius Centuriam tantùm appellare videtur. His classibus eos tantùm comprehendi, qui arma ferre possent, rectè apud Livium Fabius Pictor notavit, apparetq; ex classium descriptione ipsa; in qua semper mentio telorum & armorum. [b] lib. 10. cap. 18.

Classium typus memoriæ causâ hic esto.

Prima classis, quibus in Censu centum millia æris, aut supra, id est, pecunia nostratis

circiter coronati mille. { Arma iis omnia ex ære. { Galea. Clypeus. Ocreæ. Lorica. } Tela { Hasta. Gladius. }

Distributa hæc classis in Centurias 80. Quadragiuta seniorum, totidem Iuniorum. Iuniores intellige ex Tuberonis sententia ab anno 17 ad annum 45. supra Seniores. Adjicit huic Classi Livius centurias duas. Fabrorum, sine armis; qui machinas bellicas (æra autem priscis è ligno) gestarent, fabricarentur q; à quo ritu in militia Romana semper Præfecti fabrorum. Dionysius paulò diversus, centurias eas secundæ classi adscribit; ità tamen ut ad primæ Classis usum essent. Seniorum una; Iuniorum altera.

SECVNDA Classis, quibus in Censu 75 millia æris aut suprà, usq; ad 100000. id est, nostratis pecuniæ, coronati septingenti 50.

Arma his { Galea. / Scutum. / Ocreæ. } Tela. { Hasta. / Gladius. }

Quod Liuius ait, Scutum pro Clypeo imperatum, videtur pugnare cum eodem scriptore lib. 8. ubi clypeos Romanis attribuit diù post reges exactos. *Clypeis*, inquit, *antea Romani usi, deinde, postquam facti sunt stipendiarij, scuta pro clypeis fuere.* Sed loqui cum necesse est de prima classe, quæ sola clypeos habuit Servii institutò, & posuit postquam stipendia militi è publico data. Anno. Vrb. 347.

Distributa in Centurias 20. Decem Seniorum, totidem Iuniorum.

TERTIA Classis quibus in Censu 50000 æris, nostra pecunia coronati 500. { Arma { Galea. / Scutum. } Tela. { Hasta. / Gladius. }

Distributa in Centurias 20. eodem discrimine, quo prior.

QVARTA Classis quibus in Censu 25000 æris, nostra pecunia coronati 250. { Arma. { Scutum. } Tela. { Gladius. / Verutum

Distri-

r Lib. 16. cap. 10.

Distributa in Centurias 20 Seniorum Iuniorumque.

QUINTA Classis quibus in Censu 11000 æris, nostræ pecuniæ coronati 110. } Arma iis nulla, Ideòque *velati* dicti. vide Festum.

Tela, Funda & lapides, ut Livius ait. Vel ut Dionys. σάννια καὶ σφενδόνη. Distributa in Centurias 30 Seniorum Iuniorumque. Huic autem Classi Livius accenset 3 Centurias; Cornicinum, Tubicinum (malè in Livio Tibicinum) Accensorum. Dionysius contrà in quartam rejicit, Centuriasque tantùm facit duas, ut opinor, rectè. Itaque in Livio corrigendum.

SEXTA, non Classis reverà sed Centuria tantùm fuit. In ea cēsi omnes quibus infra 11000 æris, cum discrimine tamen aliquo, ut quibus 1500 aut suprà æris esset, .i. 15 coronati, Proletarii dicerentur, quibus infra, Capite censi. Hi à Tribunis & militiâ diu immunes. Vide [1] Agellium. Hæc Classium divisio, ac telorum armorumq; quod ad pedites quidem attinet, nam ad primam Classem adjecti etiam equites, quorum Centuriæ 18; iis dena millia æris data. i. 100 Coronati, Livius ad equos emēdos scribit, nec satis definit in Centuria snè, an in equites singulos. Ejusdem hæsitantiæ q̄ in eodē sequitur, viduas iis esse attributas, quæ bina millia

[1] Lib. 16. cap. 10.

millia æris in annos singulos penderent. [d]Varro certè equum publicum mille assium fuisse clarè indicat, non bis mille. Ista ad Livii mentem (nam Dionysius ab eo in summa pecuniaria leviter dissentit; itemque [e]Plinius & [f]Agellius) de classibus sint dicta, quarum institutio magnæ prudentiæ, magni usus in Rep. fuit. Primùm ad tributa; quia ut noster Livius ait, hac ratione à pauperibus onera in dites inclinata, quod facilè intellectu. Cum enim essent in universum Centuriæ 193, ex iis prima Classis quæ divitum erat, 98 habebat. Itaque tributo imperato, & æqualiter in centurias diviso, plus quàm media tributi pars, à primâ solâ pendebatur. Reliquæ enim omnes classes Centurias tantùm habebant 95, & in Centuriis ipsis capita plura. Alter Classium usus ad Comitia, id est, ad summam Remp. fuit, ad leges ferendas, ad bella, ad pacem, ad Magistratuù creandum, &c. Ità ut vis omnis (ut ait Livius) penes primores civitatis esset. Cum enim suffragia non viritim, sed per Centurias numerarentur, vinceret autem Centuriarum numero sola prima Classis omnes reliquas; clarum, penes illam summam Reip. fuisse, plebe callidè & sensim ab administratione excluså. Classibus ergò Centuriisq; ità distributis, ne quis extra eas dolo malo remaneret, legem tulit de Incensis: uti quicunq; civis Romanus nomen opesq; suas ex fide non retulisset, ipse

[d] lib. 7. de lin. lat. lib. 4.
[e] l. 33. c. 3.
[f] l. 7. c. 13.

ipse & bona ejus publicè vænirent. Quod etiam, præter Dionysium Zonoras observavit, nec solùm pœna, sed etiam religione Censum sanxit firmavitq;. Instituit enim ut post Censionem certo die, in suis quisq; classibus Centuriisq; cives omnes ornati instructiq; in campo Martio adessent. In campo Martio dico: semper enim lustrum conditum ibi, etsi Census ipse interdum in foro habitus, vel in villa publica plerumque. Ibi solenni sacro, tripliciq; victima (suem, ovem, taurum fuisse convenit, unde *Suovetaurilia* vel *Solitaurilia* dicta) exercitum lustrabat, cum precationis carmine, *Uti Dii P. R. res meliores ampliores q. facerent.* Etsi ea verba verecundè posteà P. 1422. Scipio Africanus Censor immutavit. Valer. Deæ Luæ id sacrum factum, quam purgationibus expiationibusq; præfectã ex eo suspicor, quod Servius Tullius Rex, primus templum 167.bis. huic Deæ condidit, uti apud Tacitum ego quidem lego: nam vulgò ibi Lunæ, malè, ut doceo in loco. Is in censendo finis, & à luendo ait Lustrum Varro appellatum. Nam Livii certè locus in etymo parùm integer sanusque. Quod pro quinquennali deinde spacio usurpatum, quia in mutatione hominum facultatumque, opus iterata Censione sæpius fuit: institutumq; ab eodem Rege, ut in quinquennia singula Census repeteretur, atq; ità ipse deinceps quater lustrum condidit, author

re

re [l] Valerio. Habes rationem quæ ſub Servio, regibuſque & Conſulibus fuit (ii enim Cenſum egerunt loco Regum) donec proprius huic rei inventus Magiſtratus; quem & utilitas ſuaſit & neceſſitas; quia populus, ait [l] Livius, per multos annos incenſus fuerat, nec Conſulibus, cum tot bella immineren̄t, operæpretium erat id negotium agere. Ità creati Cenſores Ann. urb. 311, ſic dicti, quòd ad eorum Cenſionem, id eſt, arbitrium populus cenſeretur. [m] Varro. Neque enim primò morum diſciplinæque regimen iis, ut opinor, datum, ſed tantùm cenſendi populi jus, uti ſub regibus factum. Paulatim dignitas accrevit, & cenſura animadverſioque in mores iis permiſſa, æterno Reip. bono. De tempore tamen tantæ rei nihil acceptum, niſi quòd ſtatim à creatis Cenſoribus id obtinuiſſe facilè colligas ex Camilli & Poſthumii Cenſura apud Valer. quæ incidit in Ann. urb. 350. Munera Cenſorum præcipua quatuor, *Populi cenſio, Animadverſio, Vectigalium locatio, Templorum, locorumq́, publicorum tuitio.* Cenſio eadem quæ ſub regibus: deque forma ejus, & ſolennibus verbis Cenſorum aliquid [o] Varro. Animadverſio, nota dicta propriè, quam inurebant jurati Cenſores, cujus quæ vis fuerit, ex [p] Cic. colligas. *Cenſoris judicium*, inquit, *nihil ferè damnato adfert, niſi ruborem.* Itaq; omnis

[l] l. 3. c. 9. [l] l. 4. [m] Lib. 4. de lin. lat. [n] l. 3. 4. [o] Lib. 5. de ling. lat. [p] Lib. 4. de rep.

nis illa judicatio versatur tantum modò in nomine. Animadversio illa ignominia dicta est, quod tamen capies χ' τὸ πλεῖον. Nam mulctam etiam interdum imposuere Censores, uti Cælibatus, ut apud [q] Valer. & apud [r] Festum. Animadversio hæc in tres ordines, triplex. Cuique enim ordini adimebant quod ei summum esset: Senatori, curiam: Equiti, equum publicum, Plebeio suffragium. Id factum hac ratione. Censores numero & facultatibus populi cognitis, in Curuli sella sedentes Senatum primò legebant; in ea lectione, palàm omnium, tàm veterum quàm novorum Senatorum nomina, à Scriba recitabantur. Cujus nomen primò recitabat, magno id honori habitum, dictusque eo lustro *Princeps Senatus*: cujus nomen omissum, Ignominiæ, isque motus Senatu intelligebatur. Neque enim aliud, de qua agimus, Motio quàm Præteritio & nota quædam tacita Censoris, quæ tamē per id lustrum Senatorem omni munere & dignitate Senatoriâ privabat. Paulò aliter in Equitibus obtinuit, qui singuli citati ad Censores, equum manu sua tenentes, accedebant; uti ex Plutarchi Pompeio, Suetonii [s] Augusto, & Claudii nummis discimus: atque ibi, si omnia recta, traducere equum Censor jubebat; sin quid commissum, equum adimebat, id est, mille asses, ad equum alendum è publico attributos, item-

[q] l. 2. c. 9. [r] Festum. [s] c. 38.

itemque annulum aureum, & insignia ordinis equestris. At Plebeium noxæ alicujus compertum, aut tribu movebant, aut inter ærarios referebant, sive in Ceritum tabulas, id est, jure suffragii ferendi, & honore omnium civium privabant, oneribus tantum relictis. Tributum enim & æra ex censu nihilominus dabant, tanquam cives. Quo jure & Cerites olim erant, ex [t] Agellio hæc discrimina plerumque. Interdum enim si culpa gravior, pluribus notis aliquis affectus reperietur: puta, ut Senator præteritus sit, & tribu etiam motus, item equis equo privatus, & in ærarios relatus, quod ex Livio Valerioque facilè observabit non incuriosus lector. Causæ notarum, Cœlibatus, orbitas, perjurium, æs alienum, infames libidines, aliaq; probra, quæ suis legibus non vindicabantur. Vide [u] Suetonium. Supereſt de vectigalium locatione: & cura templorum locorumque publicorum, quæ munera satis clara, & passim de iis apud Livium, de creatione Censorum, & Ciceronem in Verrinis, & secundo de Legibus, aliosque. Censorum autem imperium primùm quinquennale fuit, sed decennio post, quia nimia potestas ea visa, lege Mamertii Aemilii Dictatoris annua, & semestris facta est: quod posteà servatum. Manserè in Republica Censores ad tempora Imperatorum,

[t] Lib. 4. cap. 20.

[u] In Claud. cap. 16.

rum, qui intermiſerunt, aut ipſi munera Cenſorum, ut libitum, obierunt. Tentavit reducere Decius Imperator; ut author [a] Trebellius Pollio, fruſtrà, nec poſt eum amplius Cenſorum in Republica nomen aut honos.

[a] In Vita.

FINIS.

IVSTVS LIPSIVS

DE ANNO *DEQVE EIVS diversitate: Item Ratione Intercalandi.*

Ad lib. Numæ Pom. Liv. Li. Dec. 1.

ANnum variè derivant Grammatici. Sextus Pompeius à voce *anos* deduci vult. Athenæus capit à circuitu temporis, quia priscis annus Circum significat. Quidam ab annovando, quòd suo itu redituque cuncta novet. Verior Varronis opinio, qui annum quasi circulum dictum vult, *quia*, inquit, *ut parvi circuli annuli, sic magni dicebantur anni.* Et benè Varro. Antiquitùs enim unico *N* fuit scriptum *annus* & *anulus*, significavitque etiam eam partem, qua sedemus, & quam honestè silemus, ut Græcè δακτύλιος. Allusit ad id etymon Virg.

Atq; in se sua per vestigia labitur annus.

Sunt Aegyptiorum Hieroglyphica, qui annum Draconi caudam suam mordenti assimilant. Annus autem duplex, *Naturalis*, & *Civilis*. *Naturalem* dicimus, cujus initium ad cursum Solis congruit, duodecim signa peragrantis. *Civilem*, quem aliæ gentes alium atque alium constituerunt, quædam ultra Solarem cursum, multæ citra. *Naturalis annus*, unus est & uniformis, & æternùm sibi constans. *Civilis*, pro instituentium arbitrio varius fuit. Apud Aegyptios initiò menstruus annus fuit, & unius mensis; ut [a] Plutarcho & [b] Plinio placet: aut ut Censorino, bimestris: posteà quadrimestris, ut [c] Solinus author. Denique Solaris dierum 365: quem κυνικὸν siue canicularem vocabant, quia initium ejus mensis est ὑπὸ quo caniculæ sydus exoritur. [a] Apud Arcades annus trimestris, juxta quatuor temporum vices. Apud Cares & Acarnates Semestris. Apud Hebræos mensium duodecim, ad Lunæ cursum, fallunturque profani homines, qui spacia longioris vitæ in sacra historia tradita referunt ad Aegyptiacos annos. In Italia apud Alaros annus decimestris. Apud Labinios mensium tredecim, quoniam constabat dies ter centum septuaginta quatuor. Nec anni solùm diversi; sed

[a] Num. l. 2. c. 48. [c] Cap. 5.

& anni initia fuerunt, de quibus elegans [d] Symplicij locus. *Non natura*, inquit, *sed positione principia sunt, quæ facimus anni principia.* A solstitio æstivo, ut Athenienses. Ab æquinoctio Autumnali, ut qui nunc vocatam Asiam tenent. Vel ab Hyberno solstitio, vt Romani: vel ab Aequinoctio verno, quemadmodum Arabes & Damasceni. Hæc ferè consensu traduntur. At de Romanorum annis, deque horum principio, non levis controversia est. Alij decimestres eos volunt; argumento originis, & exemplo ab Albanis: argumento item nominis, quia ultimus mensis December, quasi decimus dictus; Ianuarium enim & Februarium posteriùs adjectos. In hac sententia Livius, Varro, Ovidius, Censorinus, & pleraque turba scriptorum. Nec prorsus abhorret à vero, quoniam & Græci plerique decem mensium annum habuerunt, ut Aeoles, de quibus apud [e] Ausonium illud ænigmaticum.

[d] Lib. 3. Phys.

[e] In epist. ad Theonem.

Aut Ver, ut Æolij, mensis tenet ignitomus Sol.

Nec alium Homericum annum fuisse veteres Grammatici volunt, ad illud Neptuni, Nymphamà se compressam [f] alloquentis.

[f] Ode 1.

Χαίρε γύναι φιλότητι· ἐπεὶ τελέουσι δ' ἐνιαυτοὶ
Τέξεις ἀγλαὰ τέκνα ------

Alii contrà ab initio jam inde duodecim menſium annum Romanum faciunt: nec moveteos argumentum ab Albanis aut Decembri: quia Albanos cenſent, uti oriundos ab Aſiaticis, duodecim menſes habuiſſe, & Decembrem ideò ſic dictum, quia decimus ordine. Primus enim Maximus fuit in honorem Creti prioris, decimo loco December, pòſt Ianuarius & Februarius. Nec menſes illos adjectos à Numa volunt, ſed tantùm confuſum ordinem anni digeſtum collectumq;. Tamen de ordine menſium, qui nunc obtinet, iterùm certamen eſt. Sunt qui Numæ id tribuant, qui Ianuarium ab agmine ad principia reduxerit, in honorem priſci Latinorum regis Iani. Sunt qui Tarquinio priſco; ut, Iunius, Gracchanus. Alii Decemviris. ut [1] Ovidius. [1] 1. Faſt.

Poſtmodò creduntur ſpatio diſtantia longo
Tempora bis quini continuiſſe viri.

Quidam Conſulibus primis, inter quos Plutarchus, quaſi Ianuarius primus factus menſis, honoris & ominis cauſâ; quia tunc Conſules primi creati & reſtituta libertas. Abeo ipſe, quanquàm in re ambigua, in ſententiam Ovidij, aut certè Iunij Gracchani. Nam de Numa, ne credam, facit menſis intercalaris, quem rejicit in

Februarium, quasi ultimum anni; (ut dicam) Et Plutarchum erroris aperti damnat refugii dies, qui omnium consensu vel in sextum Calend. Martias. vel in septimum Calend. Iunii incidit. Cæterùm quomodocunque ea res se habuit: & sive duodecim Romuli; sive decem tantùm menses (cujus sententiæ esse me haud pœnitet) illud constat, Romuleum annum, mensesque turbatos fuisse, parùm cum Solis aut Lunæ cursu congruentes. Ideò animum huic rei meritò advertens Numa, sive suo, sive alieno ingenio doctior, ad Lunæ duodecim menses, ad numerum Græcorum fluctuantem reduxit annum, constituitque eum, ut Plutarchus sensisse videtur, dierum ter centum quinquaginta quatuor: vel ut Censorinus, Solinus & alii, ter centum quinquaginta quinque: præter omnem rationem impari tantùm, ut aiunt, numero motus. Ità subventum imperitiæ Romuli: sed tantùm in parte. nam cum ille ipse annus Lunaris exorbitaret à Sole, futurumque in progressu esset, ut Hyberni menses in æstatem, æstivi in hyemem inciderent; quæsitum huic rei remedium est à Numa, & inventum. Remedium intercalatio fuit: & ea ipsa à Græcis. Nam Græci, cùm ex traditione Hipparchi didicissent, solem ambire suum circum diebus ter centum sexaginta quinque: (quadrantis enim, qui redundat,

nec

nec à Græcis, nec à Numa habita ratio eſt: idque notatum ad intercalationem volo) viderunt clarè deeſſe ſuo anno dies vndecim, quos appellarunt ὑπερβαίνοντας ſeu tranſcendentes. nec tamē aptum viſum illis aut decorum, ſingulis annis dies illos inſerere vel appendere: ſed menſem potiùs novum repererunt ἐμβόλιμον, quaſi inſititium vel immiſſorium dictum, quem, diebus illis multiplicatis, ad finem tertii cujuſque anni adjiciebant. Ità ut annus tertius menſium eſſet tredecim; & menſis ultimus ἐμβόλιμον dierum triginta trium. Ità enim de Athenienſibus elegantèr & clarè vetus Scholaſtes tradidit in argumento Orationis [b] Demoſthenis. Idque non paulò verius clariuſque, quàm quod Solino aliiſque ſcriptum, ſolitos Græcos intercalare nonaginta dies, octavo quoquo anno. Græcos igitur hîc ſecutus Numa eſt: ſed non veſtigiis iiſdē. Duplicitèr enim diſſentit. Primùm, quòd non tertio quoquo anno, ſed ſecundo intercalavit dies viginti duos, ut clarè diſcimus ex Plutarcho. Deinde qui non ad finem prorſus anni, ſed adulto Februario intercalavit, inſeruitq; ſuum menſem poſt Terminalia, id eſt, Februarii viginti tres dies. Nam ne prorſus abiret à Græcis, ultimum anni elegit quidem Numa, ſed novo exemplo menſem interrupit & diviſit. Ità enim intercalabant Romani,

[b] Cornu Abrot.

ut inter vigesimum tertium & 24 Februarii diem, mensem interponerent intercalarem: eoque exacto, reliquos quinque Februarii dies adjungerent, retento nomine sui mensis. Credo religione aliqua moti, ut Februarius, qui mensis Lustrationum purgationumque erat, omninò clauderet annum. Eum mẽsem insititium intercalarem posterior ætas dixit: Numa Mercidinum vel Mercidonium. Ea enim lectio Plutarchi est, & firmatur à Festo: quanquàm viri docti ambigant, ne Intercidinus in Plutarcho scribendum sit, quasi qui intercidat Februarium mensem, & diffindat. Et hæc è Plutarcho intercalandi ratio satis clara est. Manet tantùm ille scrupulus in Livii verbis, quomodo vigesimo demùm anno ad metam eandem Solis, unde exorsi essent, plenis annorum omnium spaciis, dies congruerit; Vigesimo, inquam, anno: Ità enim ex fide omnium librorum scribendum est, & quod in vulgatis legitur, *Vigesimo quarto*, manavit à Sabellici mente. At si dierum ter centum quinquaginta quatuor, Numæ annus; & intercalavit biennio quoque dies 22: manifestum, non vigesimo demùm anno; sed biennio quoque parem fieri Solis & Lunæ annum. Intricatus herclè Livii locus: Et quo magis magisque cogito, labor illùc, ut cum Solino & Censorino censisse Livium putem, quasi Numa constituerit annum ter centum quinqua-

quinquaginta quinque dierum, contra Græcos. Qui tamen idem Numa, cùm parùm peritè undecim dies duplicatos intercalaret; eveniebat, ut ejus annus paulatim Solarem superaret, nona quidem intercalatione octodecim diebus. Itaque remedium à se huic malo petens Numa, vigesimo anno decimam intercalationē omisisse videtur: ut hi anni tantò breviores essent, quantò alii longiores. Atque ità cum quasi consisteret, staretque per biennium Lunaris annus: facile intellectu, quomodo vigesimo demùm annno sublata inter Lunarem Solaremque disparitas, ut neuter vinceret aut vinceretur. Excipio tamen duos dies, qui adhuc ad plenum solarem annum desiderabantur: quorum rationem non habuit Numa. Et inde fortasse orti errores in anno & Fastis, quos Iulius Cæsar cum studio correxit.

IVSTI

ALIVD DE *ANNO DEQVE anni intercalatione.*

ANnus apud Romanos triplex, *Romuli, Numæ, Cæsaris. Romuli*, qui annorum peritior quàm syderum, neque ad Lunæ, (ut Græci) neque ad solis cursum (ut Aegyptii) annum accommodavit, in quo menses decem fuerunt, dies ter centum & quatuor. *Numæ*, qui vitii manifesti Romuli annum correxit, additis mensibus duobus (Ianuario & Februario) quem definivit diebus ter centum quinquaginta quinque: appositæ ad Lunæ cursum, nisi quòd exuberat dies unus; nam Luna orbem suum diebus ter centum quinquaginta quatuor absolvit. Id Numam fecisse sive imperitiâ, sive studio potius numeri imparis creditum est. Ità ad annum Romuli priorem unus & quinquaginta dies additi. Sed cùm hic annus Lunaris, ad solis cursum minimè

minimè conveniret, neceſſariò, exemplo Græcorum, introducta eſt Intercalatio, id eſt, dierum aliquot interpoſitio, quibus annus longior fieret, & ſolis iter æquaret. Intercalabant ex inſtitutio Numæ, Pontifices biennio quoquo, idque alternis, modò 23 dies, modò 22: ut undecim illos dies & quadrantem, quibus Lunæ curſus à ſolari vincitur, adæquarent. Quod conveniebat pro parte, cùm more Græcorum, qui ſingulis octenniis dies 90 intercalabant; Non tamen cum veritate, quia Numa diem unum anno ſuo temerè & ſine exemplo addiderat. Ità fiebat, ut octo annis redundarent dies 8. Emendavit hoc poſteà ſive Numa ipſe, ſive Pontifices, hoc modo, ut tertio quoquo octennio, non dies nonaginta; ſed tantùm ſexaginta intercalarent, atque eo compendio redirent quaſi in viam. Dies illos viginti tres ſive viginti duos, vocabant menſem intercalarem, fiebatque omnis intercalatio menſe Februario, poſt diem vigeſimum tertium, id eſt, poſt Terminalia. Sed cùm ne ſic quidem confuſio vitaretur, vel fraude Pontificum (qui ut Publicanis gratificarentur, dies addebant & eximebant) vel interdum omnis intercalatio, aut per religionem, aut per incuriam omitteretur. C. Cæſar Pontifex Maximus, tertiò Coſ. curam ſuſcepit anni corrigendi. Iſque adhibito in conſilium Soſigene Aegyptio,

gyptio, aſtrorum perito, primum omnium ex Lunari ſolarem annum fecit, diebus decem ad Numæ annum additis: ità ut annus Ilianus dies haberet ter centum ſexaginta quinque. Non tamen Intercalatio prorſus ſublata, ſed imminuta. Nam cùm ſolis curſus conſtet diebus ter centum ſexaginta quinque, & quadrante, id eſt, horis ſenis; fiebat ut quarto quoquo anno, dies unus redundaret, quem (nè paulatim conſtitutionem anni iterùm turbaret) placuit Cęſari, quarto quoquo anno intercalari, menſis Februarii die viceſimo quarto: idque Biſextum vocarunt, quia bis numeramus ſexto Calend. Martias. Dies decem, quos Cæſar addidit, in menſes ſeptem ſic diſtribuit, ut Ianuario, Sextili, Decembri duos dies adjungeret: Aprili, Iunio, Septembri, Novembri ſingulos. Cætera ſatis clara ex Suetonio ipſo in Iulio cap. 40.

FINIS.